

Treball de Fi de Grau

Títol

La formació en comunicació inclusiva al grau de Periodisme: estudi qualitatiu de les opinions i propostes de l'alumnat d'universitats catalanes

Autoria

Ana Augusto Arenas

Professorat tutor

Amparo Huertas Bailén

Grau

Comunicació Audiovisual	
Periodisme	X
Publicitat i Relacions Públiques	

Tipus de TFG

Projecte	
Recerca	X

Data

1 de juny de 2022	X
29 de juliol de 2022	

Full resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Català:	La formació en comunicació inclusiva al grau de Periodisme: estudi qualitatiu de les opinions i propostes de l'alumnat d'universitats catalanes			
Castellà:	La formación en comunicación inclusiva en el grado de Periodismo: estudio cualitativo de las opiniones y propuestas del alumnado de universidades catalanas			
Anglès:	Inclusive communication training in the Journalism degree: a qualitative study of the opinions and proposals of students at Catalanian universities			
Autoria:	Ana Augusto Arenas			
Professorat tutor:	Amparo Huertas Bailén			
Curs:	2021/22	Grau:	Comunicació Audiovisual	
			Periodisme	X
			Publicitat i Relacions Públiques	

Paraules clau (mínim 3)

Català:	Comunicació inclusiva, formació universitària, periodisme, gènere
Castellà:	Comunicación inclusiva, formación universitaria, periodismo, género
Anglès:	Inclusive communication, university training, journalism, gender

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:	Aquest treball defensa la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva als graus de Periodisme. Després d'analitzar com ha estat abordada la noció de comunicació inclusiva atenent diferents àmbits (gènere-feminisme, sud global i discapacitat) es proposa una definició pròpia. La nostra recerca inclou un treball de camp sobre una mostra d'estudiants de Periodisme. Els resultats indiquen que aquest col·lectiu considera necessària una formació específica entorn aquest tipus de comunicació.
Castellà:	Este trabajo defiende la necesidad de incluir la comunicación inclusiva en los grados de Periodismo. Después de analizar cómo ha sido abordada la noción de comunicación inclusiva atendiendo diferentes ámbitos (género-feminismo, sur global y discapacidad) se propone una definición propia. Nuestra investigación incluye un trabajo de campo sobre una muestra de estudiantes de Periodismo. Los resultados indican que este colectivo considera necesaria una formación específica en torno a este tipo de comunicación.
Anglès:	This paper defends the need to include inclusive communication in Journalism degrees. After analysing how the notion of inclusive communication has been approached in different areas (gender-feminism, global south and disability), we propose our own definition. Our research includes fieldwork on a sample of journalism students. The results indicate that this group considers that specific training in this type of communication is necessary.

Agraïments

Primer de tot, vull donar les gràcies a l'Amparo Huertas per haver-me acompanyat i guiat en tot aquest últim curs, tant en el període de pràctiques com amb el TFG. Gràcies per haver-me donat a conèixer el concepte de la comunicació inclusiva i la seva importància. També per estar-hi sempre que ho he necessitat i motivar-me a donar el millor de mi amb aquest treball.

Igualment, vull donar les gràcies als vuit estudiants de Periodisme sense els quals no podria haver demostrat la tesi principal del meu treball.

Gràcies als meus pares i al meu germà, per abraçar-me quan plorava pensant que m'havia equivocat de carrera; per no deixar-me abandonar cada curs quan arribava l'època d'exàmens i sentia que no podia més. També als meus avis i la resta de la família per ser les meves fonts de confiança en moltes pràctiques durant aquests quatre anys.

A la Marina i l'Alejandro. Sou els millors amics que mai podria haver somiat.

A les amigues de la carrera, per escoltar les meves queixes i els meus dubtes existencials.

I, per últim, a la persona que va ser la meva parella durant cinc anys, per llegir-se tots els meus treballs del grau; per donar-me la seva opinió sempre amb respecte; per quedar-se amb mi fins que terminava d'editar vídeos a la matinada. I, el més important, per recordar-me fins on podria arribar. Ho he aconseguit. No sé si algun dia arribaràs a llegir això, però: gràcies, de tot cor.

Índex

1. Introducció	1
2. Marc Teòric	3
2.1. Cap a una definició pròpia del concepte de comunicació inclusiva.....	3
2.1.1. Antecedents: La comunicació per al canvi social (perspectives i programes institucionals).....	3
2.1.2. Noves mirades: comunicació inclusiva (diversitat funcional) i comunicació transgressora.....	6
2.1.3. Aportacions de les teories de la comunicació que ens ajuden a pensar en la pràctica d'un periodisme inclusiu.....	9
2.1.4. L'aplicació pràctica de la comunicació inclusiva: feminisme, desigualtat als països del sud global i diversitat funcional.....	11
2.1.5. A manera de conclusió: la nostra definició de comunicació inclusiva.....	13
2.2. Treballar la comunicació inclusiva des de l'ensenyament superior.....	14
3. Metodologia	21
3.1. Objectius generals.....	21
3.2. Preguntes de la investigació	22
3.3. Disseny del treball empíric.....	23
3.3.1. Estudi exploratori de caràcter qualitatiu.....	23
3.3.2. Mostra: grandària i composició.....	23
3.3.3. Sistema de recollida d'informació: Entrevistes.....	25
4. Resultats de la nostra anàlisi qualitativa	29
4.1. Anàlisi general.....	29
4.2. Anàlisi per blocs temàtics.....	31
4.2.1. Bloc 1: Coneixement sobre comunicació inclusiva.....	31
4.2.2. Bloc 2: Sobre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva.....	36
4.2.3. Bloc 3: Altres observacions.....	38
5. Conclusions	39
6. Bibliografia	43
7. Annexos	47

1. Introducció

La comunicació inclusiva és aquella que ens permet dirigir-nos i parlar amb respecte a les persones que conviuen al nostre entorn. També ens permet evitar la transmissió i la reproducció d'estereotips per tal de no promoure (des de qualsevol àmbit: educació, mitjans de comunicació, etc.) aquests estigmes que poden afectar a la dignitat i l'honor de les persones. Així, la comunicació inclusiva esdevé un eix clau per establir i mantenir una bona vida en comú en una societat cada cop més diversa i plural on tots hem de ser i sentir-nos respectats.

El present Treball de Fi de Grau pretén realitzar un recorregut per les diferents accepcions que s'han anat proposant al llarg de la història fins a arribar a la definició del que nosaltres entenem avui en dia per comunicació inclusiva. De la mateixa forma, vol indagar en les propostes educatives que hi ha des de l'acadèmia per tal d'implementar la comunicació inclusiva a les facultats de comunicació. Això, tenint en compte la figura del futur periodista com a element clau a l'hora de crear opinió pública.

En aquesta línia se cerca conèixer el grau d'enteniment dels estudiants de 4t de Periodisme sobre el concepte i la seva opinió sobre si és -o no- necessari incloure la formació en comunicació inclusiva als estudis de Periodisme.

Tota investigació neix d'una inquietud. En el cas del present estudi, neix de la voluntat de poder divulgar i promoure l'ús d'un tipus de comunicació que, aplicada a -i des de- les narratives periodístiques, fomenti una societat més oberta i menys recelosa cap a aquells col·lectius que històricament han estat més assenyalats per raons d'ètnia, sexe i sexualitat o similars.

D'aquesta manera, els dos grans objectius principals que ens plantejem són: d'una banda, reflexionar sobre com ha anat canviant el concepte de la comunicació inclusiva al llarg del temps -fent èmfasi en com s'entén actualment- i, de l'altra costat, saber quina recepció té entre l'alumnat de Periodisme una formació específica en comunicació inclusiva.

La investigació presentada és de caràcter qualitatiu, atès que el que es pretén és una major comprensió de la idea que tenen els estudiants de Periodisme del concepte de comunicació inclusiva així com del seu interès a ser formats en aquest àmbit, per això hem cregut més adient optar per dur a terme entrevistes en profunditat al nostre treball empíric. Aquesta metodologia qualitativa ens ha portat a formar una mostra d'alumnes (nois i noies) de 4t de Periodisme d'universitats catalanes públiques i privades. L'objectiu era veure si hi ha diferències marcades en funció del gènere o la titularitat de la universitat on han cursat el grau de Periodisme aquests estudiants. Hem considerat l'alumnat com els principals protagonistes per determinar la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva a les guies docents del grau de Periodisme.

Ara bé, tot aquest treball empíric s'ha dissenyat després d'elaborar un marc teòric a partir de la lectura d'una selecció d'articles acadèmics recents. Cal destacar que no ens hem concentrat en la premsa alternativa ja posicionada sinó en la normalització de la comunicació inclusiva en la premsa generalista i que totes les cites literals recollides al nostre marc teòric apareixen en català, a partir d'una traducció pròpia quan la llengua original era una altra. En definitiva, es tracta d'una investigació de recerca que vol conèixer i difondre les teories que hi ha fins al moment sobre la comunicació inclusiva i les propostes vers la seva aplicació al context educatiu universitari de les facultats de comunicació. Més concretament, als estudis del grau de Periodisme. I, això últim, a partir del coneixement i de la percepció del mateix alumnat.

2. Marc Teòric

2.1. Cap a una definició pròpia del concepte de comunicació inclusiva

El principal objectiu d'aquest marc teòric és trobar una definició del concepte de comunicació inclusiva que contempli – i doni importància– a la construcció de les narratives periodístiques, entenent que aquestes són una eina molt útil per a la transformació de les nostres societats cap a una ciutadania més solidària. Coneixem altres conceptes pròxims, entre els quals destaquen la comunicació alternativa i la comunicació per al desenvolupament, i hem fet diverses lectures per entendre les perspectives que hi plantegen. Ara bé, atès que no se centren en la qüestió que esdevé l'eix central d'aquest Treball de Fi de Grau, que és com aconseguir des de la pràctica periodística una societat inclusiva, hem hagut de treballar sobre una bibliografia més enllà d'aquests temes.

2.1.1. Antecedents: La comunicació per al canvi social (perspectives i programes institucionals)

Els primers programes institucionals que van plantejar fer servir la comunicació amb la finalitat d'introduir transformacions (en aquell moment principalment econòmiques) van néixer a finals dels anys quaranta del segle XX. En aquell moment s'estava portant a terme la reconstrucció del món després de la Segona Guerra Mundial. La iniciativa va estar portada a terme pels primers organismes de cooperació, empreses i fundacions privades com: USAID (U.S. Agency for International Development), UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), FAO (Food and Agriculture Organization), UNICEF (United Nations Children's Fund) o la Fundació Rockefeller (Barranquero i Sáez, 2010).

La reflexió concreta sobre una nova fórmula comunicativa va sorgir a finals dels anys cinquanta als EUA, a partir de l'obra d'Everett Rogers, Daniel Lerner o Wilbur Schramm -entre d'altres- com a principals teòrics d'allò que s'ha denominat tradicionalment com “comunicació per a la modernització” o “difusionisme” (Barranquero, 2006, p. 20).

Amb aquest nou paradigma comunicatiu, els autors, que “partien de la premissa que les cultures dels països i grups socials més deprimits del planeta tendien a imposar barreres a la introducció d’innovacions polítiques, econòmiques o tecnològiques” (Barranquero i Sáez, 2010, p. 7), pretenien aconseguir -a través de l’ús de tècniques modernes de persuasió- que els mitjans de comunicació participessin en aquest desenvolupament com a agents de canvi. Tal com van apuntar Barranquero i Sáez, així ho va reflectir Schramm (1964) a l’obra *Mitjans massius i desenvolupament nacional*, on va continuar expandint la pressuposició teòrica basada en el fet que el desenvolupament dels *mass-media* porta al desenvolupament de les societats, d’acord amb Fuentes (2005) recuperant a Sánchez Ruiz (1986). Amb tot, es tractava d’un enfocament “exogen, universalista i desconexor de la història i la realitat local de cada context, que anys després de la seva posada en marxa revelaria múltiples insuficiències” (Barranquero i Sáez, 2010, p. 7).

A finals dels anys noranta, i més concretament l’abril de 1997, es van donar tota una sèrie de reunions convocades per la Fundació Rockefeller al seu centre de conferències a Bellagio, Itàlia. Aquestes trobades, que reunien tot un conjunt d’especialistes de la comunicació i participació social, tenien l’objectiu de debatre el paper de la comunicació en els canvis socials del segle que arribava (Gumucio-Dagron, 2011). D’aquesta forma, alguns dels promotors més rellevants d’aquest tipus de comunicació orientada al desenvolupament van acordar promoure una nova definició i enfocament per al paradigma comunicatiu difusionista: la comunicació per al canvi social (Barranquero i Sáez, 2010).

La comunicació per al canvi social, en el manifest de Cape Town (1998)¹, es va definir com “un procés de diàleg privat i públic, a través del qual els participants decideixen qui són, què volen i com poden obtenir-ho” (Gumucio-Dagron, 2004, p. 22). Per la seva banda, Gumucio-Dagron, anys més tard, va definir aquest tipus de comunicació com aquella que és ètica quant a la identitat i l’afirmació de valors de la ciutadania i que amplifica aquelles veus ocultes o negades i cerca potenciar la seva presència a l’esfera pública, recuperant el diàleg i la participació com a eixos centrals.

Així, la intervenció dels agents socials involucrats en les informacions és “essencial en les propostes de comunicació per al desenvolupament, alternativa i participativa, que són les expressions més reconegudes de la comunicació per al canvi social” (Gumucio-Dagron, 2004, p. 18).

A partir d’aquí van sorgir altres models de comunicació derivats com la comunicació alternativa o la comunicació per al desenvolupament.

La comunicació alternativa/participativa està fortament relacionada amb la creació de mitjans de comunicació alternatius. Autors com Alejandro Barranquero han definit aquesta comunicació com “una plataforma per a difondre missatges contra-hegemònics i compromesos amb les lluites socials o amb la necessitat d’expressió de grups generalment silenciats –o escassament representats- en els mitjans convencionals” (Barranquero, 2010, p. 5). Fernanda Corrales i Hilda Gabriela Hernández també van fer una aproximació similar entenent-la com “el resultat d’un procés social alternatiu, que difereix en forma, funció i contingut al procés social proposat pel sistema dominant, generalment guiat per la relació del govern i els mitjans de comunicació tradicionals” (Corrales i Hernández, 2009, p. 5).

¹ Ciutat sud-africana on van culminar les trobades celebrades a càrrec de la Fundació Rockefeller. Aquí es pot consultar el manifest: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/050/99/IMG/N9905099.pdf?OpenElement>

Pel que fa a la qüestió de la comunicació per al desenvolupament, observem que tampoc no està enfocada en com es pot treballar la comunicació inclusiva des del periodisme, sinó que es troba orientada a la inclusió dels diferents col·lectius minoritaris als processos comunicatius. Així queda palès a definicions com la de Jan Servaes, segons la qual “la comunicació per al desenvolupament es focalitza en enfocaments participatius que poden facilitar el diàleg, augmentar la base del coneixement de la comunitat -indígena i moderna- (...) i desenvolupar la consciència entre els creadors de polítiques, les autoritats i els proveïdors de serveis” (Servaes 2012, p. 18). De la mateixa manera, les autores Raquel Martínez-Gómez i Pinar Agudiez indiquen que “la comunicació per al desenvolupament busca l'intercanvi equitatiu. És a dir, enllaça amb la possibilitat d'un diàleg que aconsegueix processos inclusius, on la participació juga un lloc imprescindible. Una participació que respecta les veus dels exclosos perquè sense aquest requisit no hi ha comunicació i menys pot parlar-se d'estratègies de ‘desenvolupament humà’” (Martínez-Gómez i Agudiez, 2012, p. 8).

No obstant això, tot i que aquestes dues teories i propostes -al voltant de la comunicació alternativa/participativa i per al desenvolupament- no se centren en la construcció de narratives periodístiques inclusives, és evident que són pròximes al nostre estudi. De fet, totes dues aporten importants idees i arguments que serveixen per defensar la necessitat d'incloure totes les veus i perspectives als relats periodístics.

2.1.2. Noves mirades: comunicació inclusiva (diversitat funcional) i comunicació transgressora

En el present estudi volem aprofundir en dues de les expressions més actuals i menys explorades, però que deriven també de la idea de la comunicació per al canvi social: la comunicació inclusiva i la comunicació transgressora. Sobre la primera, el concepte tradicionalment contempla, sobretot, la inclusió de les persones amb discapacitat i, per tant, apunta cap a una idea molt més acotada que no pas la que considerem a aquest Treball de Fi de Grau, en el que també fem servir l'expressió comunicació inclusiva per enunciar el tema que ens preocupa. La comunicació transgressora, per la seva banda, és una mena de nova derivació del concepte de comunicació inclusiva, que va un pas més enllà i parla, precisament, de la

necessitat de canviar les narratives periodístiques per aconseguir la plena inclusió des de l'àmbit comunicatiu, tal com s'exposarà a continuació.

Comunicació inclusiva

Gran part de la bibliografia revisada relaciona la comunicació inclusiva amb la discapacitat d'una forma, podríem dir, unívoca. És a dir, se centra, sobretot, en la necessitat d'incloure les persones amb diversitat funcional dins dels processos de creació d'informacions. També, en moltes ocasions, es parla de com facilitar el seu accés als continguts. Per exemple, Susana de Andrés i Rodrigo González indiquen el següent: “per a abordar la relació entre comunicació i discapacitat s'adopta la idea de comunicació inclusiva” (de Andrés i González, 2012, p. 3).

Aquest tipus de comunicació, seguint aquests autors, faria referència a “la conformació i potenciació d'un entorn d'informació i de coneixement obert, creatiu, participatiu i responsable, en el qual intervinguin de manera activa, segons les seves diverses capacitats, tots els subjectes que, com a ciutadans plens, es comprometen a construir una societat i una cultura dialogant i tolerant en condicions bàsiques d'igualtat i justícia” (de Andrés i González, 2012, p. 11). En la mateixa línia, Juan Pablo Trámpuz i Gabriela Cedeño consideren que “la comunicació inclusiva ha de ser una cerca conjunta entre mitjans, periodistes i actors involucrats amb la discapacitat (...) els mitjans han de portar a les organitzacions i col·lectius de persones amb discapacitat a prendre un rol molt més protagonista, i incursionar en l'escenari comunicacional” (Trámpuz i Cedeño, 2020, p. 10).

Virginia Inés Simón, per abordar aquesta qüestió, indica que “la comunicació inclusiva és el resultat d'un procés d'integració de quatre arestes: la comunicació, la discapacitat, les tecnologies adaptatives i el reconeixement social”. Les tecnologies adaptatives, segons Simón, recollint a Cook i Hussey (1995), “són productes i serveis, estratègies i pràctiques elaborades per a millorar la qualitat de vida i adaptació de les persones amb discapacitat” (Simón, 2012, s/p). D'aquesta manera, Albert Cook i Susan Hussey entenen la comunicació inclusiva com un procés que implica facilitar l'accés de les persones amb discapacitat tant als continguts dels mitjans com a la seva producció. És a dir, posen èmfasi en la qüestió de l'escletxa digital.

Comunicació Transgressora

La comunicació transgressora és definida per Eloisa Nos-Aldás com “aquella que es concep amb la responsabilitat última d'aconseguir una eficàcia (o eficiència) cultural, de denunciar i fer propostes de canvi i promoure accions transformadores per a les desigualtats estructurals i culturals que discriminen, amb l'objectiu de fomentar espais de diversitat inclusiva (o, almenys, saber evitar reforçar estereotips negatius i estructures i cultures excloents a l'hora de comunicar amb diferents objectius)” (Nos-Aldás, 2019, p. 10).

Segons aquesta autora, l'adjectiu “transgressora” al·ludeix a uns “objectius de transformació de les estructures de l'ordre establert que invisibilitzen i resten la seva agència a part dels seus col·lectius” (Nos-Aldás, 2019, p. 41). D'aquesta manera, la comunicació transgressora “concep els discursos com a mediadors i proposa interpel·lar-los i interpel·lar-nos des del convenciment de la possibilitat de canviar les injustícies”, ja que, com indica la investigadora, “els conflictes són inherents a les relacions socials, sempre sorgiran; el que és important és com els abordem, com una ocasió d'aprenentatge, sent conscients que el normal és que cap de les parts aconsegueixi el 100% del que pretenia, però que per mitjà del diàleg i de treballar les diferents percepcions de cadascuna de les parts del conflicte sigui possible la comprensió mútua i l'acord” (Nos-Aldás, 2019, p. 55). Així doncs, la importància resideix en iniciar una transformació dels i des dels discursos.

Nos-Aldás (2019, p. 28) considera que, en el cas del periodisme, “una de les grans afirmacions és la necessitat d'objectivitat” per tal d'assolir aquest canvi en els discursos. Tanmateix, opina que això és impossible d'aconseguir pel fet que “tota representació implica una necessària selecció de la informació, de l'enfocament (...). Sempre ens comuniquem des d'un determinat lloc i temps, amb una intenció específica” (Nos-Aldás, 2019, p. 28). Així doncs, l'autora s'acull a la idea de Martínez Guzmán (2005) de substituir aquesta cerca d'una objectivitat en els discursos per una intersubjectivitat, en tant que “el més rigorós, la cosa que més ens acosta a una realitat, és incorporar tantes perspectives com siguin possibles, construir narratives integradores, que incorporin veus amb diferents graus de poder i estils de saber i en diàleg (...) concebant la comunicació com un procés d'interacció, com una conversa que s'autoavalua i reconstrueix constantment de manera col·lectiva” (Nos-Aldás i Farné, 2020, p. 5).

2.1.3. Aportacions de les teories de la comunicació que ens ajuden a pensar en la pràctica d'un periodisme inclusiu

És evident, com explica molt bé Eloisa Nos-Aldás, que a l'hora de tractar una informació sempre li donem un determinat enfocament i hi posem certa intencionalitat. I això ens provoca una altra pregunta: com recullen les teories de la comunicació, la comunicació inclusiva? De fet, les aportacions de Nos-Aldás (2019, p. 5) ens serveixen com a punt de partida en aquesta reflexió quan aquesta autora ens parla dels marcs interpretatius: “les teories de la comunicació i els seus enfocaments científics (...) actuen com a marcs interpretatius (...) sobre tot tipus de discurs”.

En el marc de la comunicació inclusiva, hi ha autors que parlen directament de l'opinió pública. Per tal que es pugui donar una implementació de pràctiques inclusives als mitjans, s'ha de posar “èmfasi en els espais informatius o periodístics, entenent aquests com a elements clau en la configuració de la denominada opinió pública” (Trámpuz i Cedeño, 2020, p. 1). Segons aquests autors, l'opinió pública es trobaria lligada a la funció de control social dels mitjans de comunicació i vindria determinada per la teoria de l'espiral del silenci i la teoria de l'agenda-setting (Trámpuz i Cedeño, 2020). Amb tot, els investigadors afirmen que els *mass-media* també tenen una funció manipuladora (relacionada amb la teoria de l'agulla hipodèrmica); mobilitzadora (amb relació amb la teoria del flux de comunicació en dos passos, que ve a dir que les idees dels missatges que transmeten els mitjans de comunicació arriben a les persones més preparades, que serien els líders d'opinió, i que aquests són qui les comparteixen, en una segona instància, al conjunt de la població) i de reproducció cultural (connectada amb la teoria de *cultural studies*).

Totes aquestes funcions es troben condicionades per cinc filtres identificats per Chomsky i Herman (1990), i que recullen a la seva obra Trámpuz i Cedeño (2020), els quals són: la concentració dels mitjans; la dependència de la publicitat; el sotmetiment a les fonts oficials i corporatives i, per últim, l'existència de grups de pressió i una ideologia global dominant. Tots ells – i això és molt important de cara al nostre treball- es configuren “com a esculls per a aconseguir una comunicació inclusiva” (Trámpuz i Cedeño, 2020, p. 4).

En la lectura de Trámpuz i Cedeño (2020), acabem descobrint aportacions que encaixen molt bé en el nostre estudi. Per exemple, citen a Araceli de la Cruz Álvarez (2012), qui afirma que “és necessari formar periodistes especialitzats que no sols analitzin temes complexos, com la discapacitat, inclusió i desenvolupament, sinó que també plantegin possibles solucions (...) això representaria un enorme avanç en la construcció d'una comunicació inclusiva” (Trámpuz i Cedeño, 2020, p. 9). I és que els periodistes són una de les figures més rellevants, juntament amb els actors polítics i d'altres, a l'hora de poder tenir una influència en l'opinió pública basant-se en com construeixen i articulen els seus discursos comunicatius.

Pel que fa a la comunicació transgressora, la mateixa Eloisa Nos indica que hi ha dues teories clau que es troben a la base de l'enfocament que ella planteja. Aquestes són “la configuració de les identitats a través de la comunicació (Hall 1997) i el paper del *framing* (‘enquadrament’) (Goffman 1974)”, ja que “els nostres valors generen creences que guien els nostres comportaments. Per tant, quan treballem sobre comunicació transformadora, els valors i les creences dels qui siguin els nostres interlocutors i els valors i les creences necessaris per aconseguir els nostres objectius seran criteris i indicadors determinants a l'hora de definir l'eficàcia cultural que perseguim (...). Els valors es representen i visibilitzen a través de la comunicació” (Nos-Aldás, 2019, p. 21).

És per aquest motiu que, per poder establir una comunicació transgressora des de dins (redaccions periodístiques, en aquest cas), és necessari que els membres que hi participen (aquí parlem de periodistes) entenguin que “podem tenir valors que tendeixen més a allò individual o que incorporen més el col·lectiu (valors prosocials). Que ens predisposen a creure que tenim la capacitat d'innovar i canviar les injustícies, o que ens fan pensar que les coses són així i això no és possible” (Nos-Aldás, 2019, p. 24). De forma que, per aplicar això a la comunicació, els equips de redacció han de centrar-se a activar aquells certs valors que poden reforçar també altres valors pròxims a la resta de companys per arribar a un consens comunicacional (Nos-Aldás, 2019).

Eloisa Nos-Aldás acaba incloent també a la seva reflexió teòrica aspectes més pràctics: si es vol aplicar comunicació transgressora, s'hauria de tenir en compte no començar mai els nostres relats des del marc que volem canviar, ja que “si repetim una vegada i una altra el marc tradicional de la violència masclista per a criticar-la, al final la reforcem més que la transformem” (Nos-Aldás, 2019, p. 35).

Així doncs, sobretot els professionals de la comunicació han de tenir en compte que “les nostres identitats poden ser més hermètiques o estar més obertes a adoptar noves idees, i les idees que ja conec són a vegades les que frenen la meua possibilitat d'aprendre altres noves, de canviar” (Nos-Aldás, 2019, p. 41-42). D'aquesta forma, continua l'autora citant a Castells, des d'un punt de vista comunicatiu, el fet de transgredir comporta tractar d'incorporar a la “xarxa simbòlica” de la societat de la informació uns nous codis culturals diferents i, alguns cops, contraris als que imperen en aquesta societat i que serveixen per legitimar i crear conductes i ordres socials favorables a aquells que tenen un major poder polític, econòmic o de transmetre informació.

2.1.4. L'aplicació pràctica de la comunicació inclusiva: feminisme, desigualtat als països del sud global i diversitat funcional

A partir de les nostres lectures, seleccionades amb la intenció de conèixer com la comunicació - i, específicament, el periodisme- pot contribuir a la construcció d'una ciutadania més solidària, podem determinar que gran part de les reflexions i teories disponibles han estat especialment orientades a aplicar-se en tres grans àmbits: el feminisme, la desigualtat als països del sud global i la diversitat funcional. Amb tot, no tots els treballs tracten de forma concreta quins són els canvis que es precisen introduir o aplicar a les narratives periodístiques. Dit d'una altra manera, no sempre recullen indicacions pràctiques.

En el cas del feminisme, per exemple, es dialoga sobre la precisió d'una “comunicació alternativa de la dona” (Santa Cruz i Erazo, 1982), la qual es definiria com “tot esforç per rescatar i reflectir la problemàtica real de les dones (...) així com de promoure la cerca de solucions que contribueixin a superar-la” (Santa Cruz i Erazo, 1982, p. 3). Aquests esforços, segons aquestes autores, farien referència a un conjunt de missatges alternatius que s'ubicarien tant en mitjans alternatius com en mitjans massius industrials (Santa Cruz i Erazo, 1982).

O Sáez (2012), qui, per la seva banda, parla de nous feminismes i mitjans de comunicació alternativa, entenent aquests com “mitjans de comunicació que pretenen oferir diferents punts de vista sobre l'actualitat social i cultural, que es neguen a assumir el massiu com a l'única cosa, l'hegemònic com el natural” (Sáez, 2012, p. 5). Per la qual cosa, des d'aquest àmbit es considera que el paper de les narratives periodístiques -sempre de forma indirecta-, es refereix bàsicament a la necessitat d'introduir noves temàtiques i es dona per fet la necessitat d'una premsa específica/especialitzada. En canvi, no es tracta el tema de com construir relats inclusivament a la premsa tradicional/generalista/dominant, que és l'objectiu del qual partim al nostre treball.

En relació amb la informació sobre els països del sud global, ens trobem amb una situació similar. En aquest cas, Silvio Waisbord (2001), per exemple, relaciona la necessitat d'una transformació comunicativa -als països que anomena “3r Món”- amb la comunicació per al desenvolupament. Waisbord (2001) parla de l'aplicació d'estratègies i principis de comunicació específics i, recollint a Melkote, diu que tot això ha de permetre “elevar la qualitat de vida de les poblacions, fins i tot augmentar l'ingrés i el benestar, erradicar la injustícia social, promoure la reforma agrària i la llibertat d'expressió, i establir centres comunitaris per a activitats recreatives i entreteniment” (Waisbord, 2001, p. 3). De tal forma que l'autor advoca per la introducció de nous processos comunicatius i no entra a tractar la qüestió de fer canvis específics a les narratives.

També en aquesta línia, a la introducció de l'obra “*Comunicación, desarrollo y cambio social*”, Pereira i Cadavir (2011) manifesten que la comunicació per al desenvolupament és un mapa de doble recorregut. En una primera instància, fan referència a l'acció modernitzadora portada a terme pels països llatinoamericans per tal d'integrar i cohesionar els diferents sectors de la societat en els grans canvis que produeix el desenvolupament industrial i tecnològic. I, en segon lloc, indiquen una sèrie de lluites socials, polítiques i culturals que han delimitat el camí del qual som i desitgem ser. Són lluites que tenen l'objectiu de democratitzar el sistema comunicatiu que s'ha establert com a predominant en aquests països. De tal forma que, igual que amb el feminisme, els autors tampoc no al·ludeixen a la necessitat de promoure aquests canvis comunicatius des de la pràctica periodística. I, a més a més, aquesta cita també ens ajuda a indicar que no és casual que es parli dels Estats llatinoamericans, ja que aquest tipus de reflexions han tingut un ampli recorregut teòric a aquest àmbit geogràfic (Beltrán, 2005;

Bañuelos, 2010; Salazar, Portal i Fonseca, 2016; Ramírez i Padilla, 2017; Navarro i Rodríguez, 2019).

Pel que fa a la diversitat funcional, la major part dels documents consultats se centren a parlar de com fer accessibles els continguts informatius (Bazzano i Nuñez, 2017; Calvache, 2019; Rodríguez, Zabaleta, Espinosa, Sánchez i Prada, 2021).

Malgrat això, de cara a la nostra recerca, resulten molt interessants les mirades proposades per de Andrés i González (2012) o Trámpuz i Cedeño (2020). A causa del fet que tot aquest conjunt d'autors centren el contingut de les seves obres a parlar sobre la necessitat de tractar la comunicació inclusiva des dels estudis superiors, de la mateixa manera que ho fa Nos-Aldás (2020) amb la comunicació transgressora, tal com serà tractat al punt 2.2. d'aquest document.

2.1.5. A manera de conclusió: la nostra definició de comunicació inclusiva

Després d'haver llegit i analitzat les diferents mirades que proposen els autors i les autores exposats en les anteriors pàgines sobre el concepte de comunicació inclusiva, nosaltres proposem la següent definició:

Es podria entendre la comunicació inclusiva com aquella que sorgeix com a resultat de l'aplicació del pensament crític col·lectiu a les narratives periodístiques (comunicació verbal, no verbal, escrita i visual) -cosa que s'ha de treballar, especialment, des dels primers cursos dels graus de les facultats de comunicació- amb relació als temes o qüestions susceptibles de reforçar estereotips i prejudicis cap a determinats col·lectius que podem considerar com a més "assenyalats" històricament. Aquests estarien articulats a partir de totes les temàtiques que permeten parlar de risc d'exclusió social (marginalitat), entre les quals destaquem: gènere, diversitat funcional, salut mental, racisme, edatisme i classe social.

A partir d'aquí, les funcions que hauria de tenir aquesta comunicació serien les següents:

1. Protegir la dignitat dels grups més vulnerables i evitar que se sentin jutjats o estigmatitzats des de l'àmbit comunicatiu.
2. Marcar les pautes a escala social -incidint en l'opinió pública- per poder tenir un pensament crític vers totes aquelles pràctiques periodístiques que puguin resultar excloents. I, si s'escau, denunciar-les públicament.

2.2. Treballar la comunicació inclusiva des de l'ensenyament superior

Susana de Andrés i Rodrigo González (2012) mencionen de forma clara la necessitat de tractar aquest tema a l'àmbit universitari. Aquests autors parlen “d'un nou model de comunicació inclusiva, en el qual treballar des de l'àmbit acadèmic dels estudis universitaris de comunicació” (Susana de Andrés i Rodrigo González, 2012, p. 5). Consideren que “el de comunicació inclusiva és un dels conceptes emergents que venen a liderar el mapa axiològic de la nova comunicació” (de Andrés i González, 2012, p. 7). Així doncs, “el compromís del nou comunicador passaria per crear missatges no sobre l'altre, sinó per a l'altre i amb l'altre, tenint-li en compte” (de Andrés i González, 2012, p. 9).

Per la seva banda, Trámpuz i Cedeño, vuit anys més tard, indiquen que, per tal de configurar un missatge periodístic inclusiu, hi ha una “necessitat d'una educació mediàtica que atengui les emocions, atès que aquestes poden ser utilitzades en benefici propi o dels altres” (Trámpuz i Cedeño 2020, p. 6). Aquesta anomenada “educació mediàtica” hauria de començar a donar-se des dels mateixos professionals i facultats de comunicació, ja que “el sensacionalisme (...) es configura com una de les principals limitacions per avançar cap a una comunicació inclusiva” (Trámpuz i Cedeño 2020, p. 7). Juan Pablo Trámpuz i Gabriela Cedeño (2020) també parlen de la simplificació del discurs periodístic i de la terminologia que aquest fa servir com a obstacle.

Però, en qualsevol cas, aquesta no és una tasca periodística senzilla. Són molts els problemes que sorgeixen quan s'intenta fer servir un vocabulari adient, l'anomenat llenguatge inclusiu. Així ho demostren Trámpuz i Cedeño (2020, p. 7) citant a Perujo (2002) qui escriu que: “per un costat estan aquells que, per desconeixement o per altres motius, fan servir termes despectius com ‘discapacitats’ i, per un altre costat, aquells que en el desig de maquillar la realitat o per por de no cometre cap error, s'omplen d'eufemismes”. Vint anys després el tema no està resolt. Segons Trámpuz i Cedeño (2020, p. 8), “per contradictori que sembli, en suavitzar la realitat amb eufemismes condescendents, s'impedeix veure la discapacitat de front”. Aquests autors mencionen la *Guia d'estil sobre discapacitat per a professionals dels mitjans de comunicació*, de Fernández -publicada l'any 2006-, i posen èmfasi en l'apartat del document on se'ns convida a utilitzar sense temor termes directes com persones amb discapacitat física, persones amb problemes de mobilitat, persones cegues o persones amb cadira de rodes.

Al seu article, Trámpuz i Cedeño (2020) també recullen el treball de la *Xarxa Contra Tota Forma de Discriminació*. Una iniciativa ciutadana a Paraguai, creada l'any 2007, que actualment cerca reglamentar l'article 46 de la seva Constitució Nacional referent a què, dins del seu Estat, no s'admeten discriminacions. A la seva pròpia *Guia de periodisme inclusiu* -editada l'any 2011-, la Xarxa qualifica els eufemismes com innecessaris i aclareix que el terme adequat és “persona amb discapacitat”. Aquesta condició tampoc pot definir integralment a l'ésser humà i, per això, l'enllaç «amb».

Aquest tipus de polèmiques deixen palès la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva a l'ensenyament superior. És imprescindible, doncs, el debat sobre aquesta i d'altres qüestions. Trámpuz i Cedeño (2020, p. 11) opinen que, per garantir l'efectivitat d'aquest nou tipus de comunicació, “les facultats de comunicació, i les universitats en general, han d'assumir amb major èmfasi el desafiament de formar professionals amb un enfocament inclusiu, no sols pel que concerneix la discapacitat, sinó també a la interculturalitat, gènere o la migració (...) poc es pot avançar si els principals actors involucrats no prenen consciència sobre la importància de generar espais comunicacionals més inclusius; per la qual cosa resulta necessari que, des de la seva formació professional, els futurs periodistes i comunicadors comptin amb les eines cognitives necessàries per a integrar-se en la seva construcció col·lectiva”.

Trámpuz i Cedeño (2020), agafant com a referència a Ryszard Kapuściński, consideren que “més enllà del coneixement teòric, de les normatives, guies, manuals i altres documents que enriqueixin la seva formació, és necessari portar a l'estudiant de manera constant a aquesta trobada amb l'altre, com un acte fonamentat (...) en el diàleg, la igualtat i la diferència. Palpar i informar sobre els problemes que afligeixen a les persones amb discapacitat, els seus anhels, la falta d'aplicació dels seus drets i la seva igualtat en la diversitat, pot ser una de les millors formes perquè el futur periodista interioritzi la comunicació inclusiva no com una imposició, sinó com un dels fonaments de l'exercici periodístic” (Trámpuz i Cedeño, 2020, p. 11).

També tenim en compte, en aquesta defensa d'incloure la comunicació inclusiva als continguts universitaris, les reflexions aportades per de Andrés i González (2012). Aquests autors consideren que un requisit essencial per poder assolir una comunicació inclusiva és el fet que s'ha de “parlar d'inclusivitat com a característica dels processos de la comunicació, i no sols com la final adaptació dels missatges”. I (de Andrés i González, 2012, p. 10), a més a més, també adverteixen de l'important paper de la universitat, aquesta vegada en un sentit fins i tot més ampli: “promoure, de manera general, una interacció progressiva i enriquidora de la universitat amb l'entorn social, donant crèdit social a la imatge i el paper de la universitat com a institució de reversió solidària i ciutadana a la inversió complexa que la societat fa en aquesta institució, donant a la producció del coneixement en l'àmbit de la comunicació un valor solidari i una legitimació tant epistèmica com ètica i social” (de Andrés i González, 2012, p. 15).

En aquesta línia, que apunta la necessitat de promoure un canvi en les narratives periodístiques agafant l'ensenyament superior com a punt de partida, Eloisa Nos-Aldás proposa un programa pedagògic que combina “l'educació global per a la ciutadania amb àrees de l'alfabetització mediàtica i la comunicació per al canvi social, per explorar i dissenyar un programa innovador sobre ‘comunicació transgressora’ (...) amb això es pretén formar als futurs professionals de la comunicació perquè prevegin en la seva pràctica diària els efectes socials i culturals de l'acció comunicativa, considerada com a part de l'educació global informal” (Nos-Aldás, 2020, p. 2).

Així, segons Nos-Aldás, dins de la proposta “el principal repte és que els estudiants no només reflexionin sobre el seu propi paper actual en els escenaris digitals (consum o interacció) sinó que també es preparin com a futurs dissenyadors d'aquests escenaris” (Nos-Aldás, 2020, p. 5).

Aquest model d'aprenentatge considera l'aula com una comunitat de comunicació capaç de transformar la realitat a través del seu procés d'aprenentatge com a ciutadans, i les seves futures accions com a professionals de la comunicació (Nos-Aldás, 2020). A partir d'aquí, “es tracta de sensibilitzar als alumnes sobre la rellevància de la violència simbòlica, els seus efectes en la legitimació i el manteniment de la violència estructural i la violència directa en tots els diferents àmbits socials (...) i aprendre estratègies per a transformar a través d'accions comunicatives no violentes les causes profundes i estructures que mantenen aquestes situacions” (Nos-Aldás, 2020, p. 9). Per fer-ho, l'autora es recolza en el concepte d'interseccionalitat creat per Kimberlé Crenshaw (1991), “per la qual cosa es tenen en compte totes les diferents variables d'exclusió/inclusió: estructurals, polítiques i representatives, relacionades amb el gènere, la raça, el color, la religió, origen geogràfic, capacitats, edat o classe” (Nos-Aldás, 2020, p. 9).

A continuació, com indica la investigadora, el punt de partida “són les biografies d'aprenentatge dels estudiants definides pel context curricular i sociocultural” (Nos-Aldás, 2020, p. 10). Un cop es tenen en compte aquests coneixements previs, s'intenta construir “un projecte col·lectiu per a completar -i relacionar- els seus coneixements previs” (Nos-Aldás, 2020, p. 14).

El projecte d'aquesta autora inclou cinc reptes que els estudiants han d'assolir. Aquests reptes el que cerquen és augmentar la motivació i el compromís dels estudiants a l'hora d'assimilar la comunicació transgressora i consisteixen en:

En primer lloc, una introducció anomenada “hackeig ‘Comunicació cap a la igualtat’”, la qual serveix per “començar a crear la consciència de grup i recollir informació sobre l'aprenentatge previ del grup (...). El propi títol qüestiona els prejudicis dels alumnes sobre el tema, ja que solen arribar a classe limitant les seves expectatives als estudis de gènere aplicats a la comunicació (...). També amplia l'enfocament des del feminisme (un element clau) a la justícia social interseccional i la cultura de la pau” (Nos-Aldás, 2020, p. 14-15).

En una segona instància, trobem el primer repte on els i les estudiants, juntament amb el o la docent, “discutim sobre la tradició entorn de la comunicació per al canvi social i ampliem les teories i models de comunicació que prèviament s’han treballat des de criteris col·lectius, culturals i polítics” (Nos- Aldás, 2020, p. 15).

A continuació, el segon repte parla de “l’eficàcia cultural com a nova eina de treball (...). Els alumnes analitzen de forma crítica nombrosos exemples de comunicació de les ONG per al desenvolupament i acorden els principals criteris de comunicació proposats per les últimes recerques i informes pràctics sobre aquesta qüestió” - de l’eficàcia cultural- (Nos- Aldás, 2020, p. 15).

El tercer repte té a veure amb la comunicació transgressora i consisteix a “a través de l’anàlisi de les pràctiques reeixides de diferents organitzacions socials (...) els estudiants adquireixen experiència pràctica en el desenvolupament d'exemples i accions de comunicació transgressora” (Nos- Aldás 2020, p. 16).

Finalment, es realitza una “conclusió i balanç final de l’experiència d’aprenentatge” on “en les sessions finals, els alumnes presenten les seves campanyes en un festival amb un jurat professional. Les seves campanyes finals són avaluades de manera participativa, tant pels professionals de la comunicació convidats com pels seus companys. L’última setmana del curs es reserva per a debatre els resultats de l’aprenentatge amb els estudiants: el professor ja ha corregit les seves diferents tasques durant el semestre, per la qual cosa els possibles malentesos o punts febles poden ser revisats col·lectivament a classe” (Nos-Aldás 2020, p. 16).

Per tal de poder aplicar aquest procés d’aprenentatge de manera continuada, Eloisa Nos proposa seguir una avaluació formativa molt específica que contribueixi al desenvolupament continu i l’aprenentatge participatiu de l’alumne.

Aquesta avaluació es basa a fer tutories on, amb grups d'alumnes, es dissenyin metodologies - conjuntament amb el professor/a- per explicar la comunicació transgressora i els diferents aspectes que l'envolten. Amb això, després, aquests mateixos grups d'alumnes farien d'experts en comunicació transgressora durant una part de les sessions i transmetrien els seus

coneixements a la resta de companys. Posteriorment, elaborarien de manera conjunta un mapa conceptual amb tot l'aprenentatge comú adquirit durant les sessions i desenvoluparien una campanya sobre comunicació transgressora. Finalment, redactarien entre tots un portafolis de com mantenir un aprenentatge continu en comunicació transgressora. Així, “a través de dinàmiques participatives i cooperatives i d'activitats de cohesió de grup, els alumnes debaten i discuteixen, aplicant constantment allò après”. (Nos-Aldás 2020, p. 19)

El disseny aquí exposat, segons Nos-Aldás, malgrat ser molt concret, “té un abast mundial. Abast, no sols en la selecció de temes i competències en termes cosmopolites, sinó també en un sentit interdisciplinari. Fomenta la interconnexió entre els serveis formals, no formals i educació informal a través d'un enfocament holístic de la comunicació que analitza les connexions entre identitat i estructures socials, utilitzant els discursos com a mediació entre ells” (Nos-Aldás 2020, p. 22). Malgrat això, com apunta la mateixa autora, s'ha de tenir en compte que aquesta proposta està i ha d'estar en constant canvi i ser revisada i millorada anualment en funció dels canvis contextuals (Nos-Aldás 2020).

En aquest sentit, s'ha de tenir en compte que, com indica el teòric Foluke Adebisi, les nostres estructures educatives són excloents, de forma que “sempre existeix el perill que les persones puguin ser incloses en espais inalterables que no són segurs per a elles, espais dissenyats històrica i repetidament per a danyar-los i excloure'ls” Abdulrahman et al. (2021, p. 4). Malgrat això, Foluke recull de l'escriptora Bell Hooks que l'educació pot usar-se com a pràctica de la llibertat i, de Freire, que aquesta educació alliberadora consisteix en actes de pensament, no en transferir informació Abdulrahman et al. (2021).

Precisament, això casaria amb el tipus de programa cognitiu que proposa Nos-Aldás per implementar la comunicació transgressora des dels estudis periodístics. I és que, en aquest sentit, Freire, segons Foluke, va argumentar que l'educació té capacitats revolucionàries i es pot utilitzar per a aconseguir un canvi social significatiu tenint en compte que sempre hi haurà injustícia, ja que, segons el que recull Foluke de Fricker, “un grup en particular no pot transmetre el seu testimoni experiencial a un altre grup (generalment dominant). Aquesta incapacitat és causada per la incapacitat cognitiva del grup d'oïdors per a comprometre's amb la veritat de l'experiència social del grup de coneixedors (...) el poder de la identitat social pot

usar-se per a silenciar, a vegades amb benevolència, a vegades passivament, però sobretot injustament” Abdulrahman et al. (2021, p. 5) de forma que l’estructura de la societat donaria com a resultat una activitat silenciadora autocontrolada on l’aula es mostraria com un espai excloent.

Per aquest motiu, indica Foluke, “és important entendre l'educació com un bé social i no com un bé de consum (...) sense una comprensió arrelada del coneixement com un producte en constant evolució de la indagació humana persistent, l'educació reproduïx l'exclusió” Abdulrahman et al. (2021, p. 6).

És per això que Hadiza Abdulrahman posa de manifest “la rellevància de tenir un sistema d'aprenentatge que sigui un reflex de la societat en la qual es troba, un que abordi les seves necessitats i preocupacions” Abdulrahman et al. (2021, p. 22). Precisament, són aquestes necessitats i preocupacions, amb relació a la comunicació inclusiva, les que es pretenen identificar a la part empírica del present Treball de Fi de Grau.

3. Metodologia

3.1. Objectius generals

El present Treball de Fi de Grau, que tracta sobre la comunicació inclusiva, té dos objectius principals.

Objectiu 1: Reflexionar sobre l'evolució del concepte de comunicació inclusiva a partir de l'anàlisi dels estudis i treballs que han desenvolupat aquesta noció amb la finalitat de poder construir una definició pròpia. La nostra cerca bibliogràfica se centra en treballs que tracten sobre com es pot construir una societat més cohesionada i solidària des de la comunicació.

Subobjectius:

- a) Recollir i comparar les diferents definicions (i reflexions teòriques) fetes pels investigadors i investigadores sobre el concepte de comunicació inclusiva i els seus derivats (comunicació per al canvi social, comunicació transgressora, etc.), fent especial èmfasi en les aportacions més recents.
- b) Detectar si les reflexions teòriques disponibles apunten indicacions pràctiques concretes i, en cas afirmatiu, recollir-les amb una mirada crítica.

Objectiu 2: Conèixer quina recepció o acollida podria tenir una formació especialitzada en comunicació inclusiva per part de l'alumnat del grau universitari de Periodisme, i, molt especialment, entre aquelles persones que ja estan a l'últim curs. Al present treball defensem la necessitat d'incloure aquest contingut als plans docents i, per això, proposem un treball exploratori per tal d'aproximar-nos a l'opinió dels i de les estudiants sobre aquest tema.

Subobjectius:

- a) Identificar el coneixement que ja té l'alumnat del grau de Periodisme entorn la comunicació inclusiva.
- b) Detectar si hi ha interès entre l'alumnat del grau de Periodisme per rebre formació especialitzada en l'àmbit de la comunicació inclusiva.

3.2. Preguntes de la investigació

En consonància amb els dos objectius principals, el nostre TFG es planteja dues preguntes principals. Atès que no tenim cap element que fonamenti cap hipòtesi com a punt de partida, hem optat per guiar el nostre treball a partir de l'interès per respondre aquestes preguntes:

- a. Quina ha estat l'evolució del concepte de comunicació inclusiva?
 - a.1. Com s'ha abordat des de les reflexions teòriques?
 - a.2. Quines indicacions pràctiques sobre com aplicar la comunicació inclusiva s'han plantejat des de l'acadèmia?
 - a.3. Hi ha coherència entre a.1 i a.2.? Entorn de quins aspectes coincideixen?

- b. Els futurs periodistes consideren que la comunicació inclusiva suposa un problema al qual s'ha de donar resposta des de les aules de les facultats de comunicació?
 - b.1. Què entenen els estudiants de Periodisme per comunicació inclusiva?
 - b.2. És l'alumnat de Periodisme capaç d'identificar bones i males pràctiques periodístiques tenint en compte la comunicació inclusiva?
 - b.3. Quines variables determinen la seva actitud? Es detecten diferències segons el gènere? I segons la titularitat (pública o privada) de les universitats en les quals estudien?

3.3. Disseny del treball empíric

3.3.1. Estudi exploratori de caràcter qualitatiu

Després de desenvolupar el nostre marc teòric entorn la comunicació inclusiva i tenint en compte la importància d'una formació que inclogui aquest contingut per afavorir una millora en la pràctica periodística, considerem que un aspecte a tenir en compte és l'opinió directa dels i de les estudiants de Periodisme. Les persones que acaben de fer aquests estudis a una universitat catalana, o que es troben cursant els últims crèdits, què opinen sobre aquesta qüestió?

Al marc teòric hem defensat la necessitat d'una formació específica, però per fer més passos en aquest sentit cal conèixer l'opinió del col·lectiu d'estudiants, que en seria el principal receptor. A través d'una sèrie de preguntes obertes (entrevistes) ens proposem arribar a conèixer el nivell d'acceptació que tindria la formació en comunicació inclusiva entre el col·lectiu d'estudiants de Periodisme.

3.3.2. Mostra: grandària i composició

La mostra definitiva del nostre treball de camp està configurada per vuit estudiants d'últim curs del grau de Periodisme². D'aquests, dos estudiants (un home i una dona) pertanyen a la Universitat Autònoma de Barcelona; dos alumnes (també un home i una dona) a la Universitat Pompeu Fabra; dos estudiants més (home i dona) a la Universitat de Blanquerna i, en última instància, també tenim una dona i un home que cursen 4t de Periodisme a la Universitat Oberta de Catalunya. D'aquesta forma, a més de tenir representades diferents universitats catalanes, també tenim un total de quatre dones i quatre homes. La realització d'entrevistes ens permetrà conèixer en profunditat l'opinió dels estudiants vers la comunicació inclusiva i la seva introducció a la formació al context universitari català. I, a més, veure si hi ha diferències de pensament respecte a la mateixa qüestió plantejada entre els i les estudiants de les universitats de comunicació públiques i l'alumnat de les facultats de comunicació de centres privats.

² Veure més informació sobre el nom exacte dels estudis de grau que han cursat les persones entrevistades a Annexos.

Cal tenir present que, segons dades d'Statista³, del 2014 al 2017 el nombre de dones joves matriculades a la carrera de Periodisme a Espanya va ser de 13.063 dones. En canvi, el nombre d'homes era de 8.271. De manera que això suposa un 22,5% més de matriculades que no pas de matriculats (tenint en compte que la mitjana de matriculacions -d'ambdós gèneres- entre aquests quatre anys serien 21.334 =100%, i que la diferència entre homes i dones seria de 4.792, equivalent al 22,5% arrodonint a les dècimes).

Si tenim en compte dades més recents, d'entre els anys 2018 i 2020, oferides a les webs d'algunes universitats públiques tals com la Universitat Pompeu Fabra (UPF)⁴ o la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)⁵, trobem que succeeix exactament el mateix. El nombre de dones matriculades al grau de Periodisme supera el d'homes.

En el primer cas, a la UPF, entre els anys 2018 i 2020 descobrim que el nombre d'estudiants matriculats al grau de Periodisme va ser de 387 alumnes. D'aquests, 251 eren noies i 136 eren nois. La qual cosa fa referència al fet que hi ha hagut un 29,7% més d'alumnes del sexe femení, segons aquestes dades.

En el segon cas, relatiu a la UAB, s'observa pràcticament el mateix fenomen. Pel que fa als estudiants de nou accés, que són les úniques dades que ofereixen on es fa una distinció per sexes, trobem que el total d'alumnes nous matriculats en aquests tres cursos va ser de 217 estudiants. D'aquests, 121 eren dones i 97 homes⁶. Per la qual cosa hi ha hagut, en aquests darrers anys, un 11% més de noies estudiants de Periodisme que nois.

³ Més informació a: <https://es.statista.com/estadisticas/865602/alumnos-matriculados-en-periodismo-por-genero-espana/> [recuperat el 10 de maig de 2022]

⁴ UPF. (s. d.). Grau en Periodisme - Sobre la Universitat Pompeu Fabra (UPF). upf.edu. Recuperat el 29 de gener del 2022, de: <https://www.upf.edu/web/universitat/grau-en-periodisme>

⁵ UAB. (2021, 30 juny). Seguiment de titulacions. uab.cat. Recuperat el 29 de gener del 2022, de: http://siq.uab.cat/siq_public/titulacio/2501933/matricula/

⁶ Si tenim en compte que el total d'alumnes de nou ingrés matriculats al període 2018-2020 va ser de 287, 184 i 181 alumnes, respectivament, la mitjana seria: $(287+184+181) / 3 = 217, (33)^{\wedge}$. D'altra banda, el nombre mitjà d'alumnes noies seria de: $(164+99+99) / 3 = 120, (66)^{\wedge}$. El de nois seria: $(123+85+82) / 3 = 96, (66)^{\wedge}$. Per tant, $120, (66)^{\wedge} + 96, (66)^{\wedge} = 217, (33)^{\wedge}$.

3.3.3. Sistema de recollida d'informació: Entrevistes

L'eina que es farà servir per recollir les dades (relatives al treball empíric) serà l'entrevista. Així, a partir d'una metodologia qualitativa, es pretén veure com l'alumnat de 4t curs de Periodisme veu la comunicació inclusiva (quina és la definició que atorguen al concepte, a més de comprovar si saben o són capaços d'identificar pràctiques periodístiques - de ràdio, TV o premsa escrita i digital- contràries a una comunicació inclusiva) i, sobretot, poder esbrinar si consideren necessària una formació especialitzada en aquest tipus de comunicació dins de l'àmbit universitari. Més concretament, a les facultats on s'imparteix el grau de Periodisme.

A partir de la realització de les entrevistes, s'analitzaran les respostes obtingudes de manera sistemàtica i objectiva. Això permetrà determinar quina concepció i consciència es té per part dels futurs graduats de Periodisme vers la comunicació inclusiva i si es considera una necessitat educativa en el sistema d'ensenyament superior.

Tal com la van definir autors com Rodolfo Fernández “l'entrevista (...) constitueix el fluir natural, espontani i profund de les vivències i records d'una persona mitjançant la presència i estímulo d'una altra que investiga, qui aconsegueix, a través d'aquesta descripció, captar tota la riquesa dels seus diversos significats” (Fernández, 2001, p. 2). D'aquesta manera, segons indica l'autor recollint a Woods (1989), l'entrevista com a tècnica de recerca social, acostuma a ser, normalment, l'única forma de veure el món de les diferents persones i de recaptar informació sobre alguns esdeveniments o problemes concrets. I, per això, ha estat escollida com a tècnica de recollida d'informació al nostre treball de camp.

En aquesta línia López i Deslauriers (2011) recullen a McCrackent (1991), qui va considerar l'entrevista com una de les formes més poderoses de la recerca. I és que, tal com indiquen els autors, “s'ha observat que molts actors socials són refractaris al mètode de l'enquesta i que aquesta -en alguns casos- no aconsegueix penetrar de manera més subtil en el fenomen sociològic (...) en aquests casos l'entrevista en profunditat és un instrument oportú per a l'obtenció d'informació social, per la seva capacitat de retenir les subtileces del discurs i eliminar les dificultats per a penetrar l'àmbit privat de les persones” (López i Deslauriers, 2011, p. 2).

A més, López i Deslauriers (2011) a partir de la lectura de diversos autors, remarquen que hi ha alguns acadèmics com Daunais que assenyalen que és més pertinent fer entrevistes que no pas mètodes d'observació o que aquestes són millors que la tècnica de l'enquesta per obtenir dades més subtils. També, altres autors consideren que els seus beneficis venen donats perquè es troba vinculada a diferents tècniques de recerca com l'observació i l'observació participant o perquè engloba els components de la vida diària. De qualsevol forma, tal com indiquen López i Deslauriers, a les ciències socials, l'entrevista ha estat un dels instruments per recollir informació més utilitzats.

Així doncs, és per aquests motius que nosaltres defensem i fem servir la tècnica de l'entrevista com a mètode qualitatiu per a poder saber l'opinió d'aquests estudiants de Periodisme sobre la comunicació inclusiva. L'estructura d'entrevista que nosaltres proposem inclou tres blocs.

El primer tractarà de determinar el coneixement que tenen els alumnes de 4t de Periodisme sobre la comunicació inclusiva (si són capaces de donar una definició i determinar la finalitat del concepte proposat i, en cas afirmatiu, corroborar aquest coneixement amb la sol·licitud d'exemples de bones i “males” pràctiques d'aquesta).

El segon bloc, el que pretindrà és conèixer si els estudiants hi identifiquen una necessitat educativa d'incloure la comunicació inclusiva als plans d'ensenyament dels estudis de Periodisme. I, el tercer, deixarà espai a la lliure reflexió dels i les entrevistades sobre el concepte plantejat.

Pel que fa al nombre de preguntes per bloc, trobem que el primer està configurat per cinc preguntes base (quatre de les quals aniran acompanyades -cadascuna- d'una pregunta de suport per tal de poder conduir la conversa cap a l'objectiu final). Aquestes són les següents:

1. Has sentit mai parlar de comunicació inclusiva? (+ a on?)
2. A què penses que es refereix? (+ com ho definiries?)
3. Donant per bona la teva manera d'entendre la comunicació inclusiva, quina creus que és la finalitat o finalitats últimes de la comunicació inclusiva? (+ creus que és útil?)
4. Podries citar algun exemple de comunicació inclusiva? (+ pots recordar alguna proposta comunicativa que t'hagi cridat l'atenció?)

5. Podries citar algun exemple de pràctica periodística que consideris contrària a la comunicació inclusiva?

D'altra banda, el segon espai tan sols té una pregunta fixa i tres preguntes de suport, mentre que al tercer es demana per aquesta reflexió. La pregunta fixa seria: "Creus que a les facultats de comunicació haurien d'incloure la comunicació inclusiva als seus plans docents?" i les tres de suport: "incorporar-la en la formació dels futurs i futures periodistes?", "per què?" i "en cas afirmatiu, tens alguna proposta de com es podria fer?".

Finalment, la previsió era que les entrevistes tinguessin una durada individual d'uns 20-30 minuts aproximadament i que fossin portades a terme en format presencial, si les circumstàncies ho permetien. En aquest sentit, les alternatives proposades (en ordre prioritari) eren: entrevista a través de plataformes virtuals (Teams, Meets, Skype, etc.), entrevista telefònica (Telegram, WhatsApp o trucada convencional) o, en una última instància, entrevista escrita (enviant el formulari només amb les preguntes base). Això amb la pretensió última que els estudiants no cerquessin informació sobre el concepte del qual se'ls preguntava de manera que la investigació no esdevingués condicionada.

El resultat va ser que les entrevistes van durar una mitjana de 20 minuts, dues d'elles es van fer de forma presencial i les sis restants de manera telefònica atès que dues parelles d'estudiants es trobaven fora d'Erasmus i una altra parella, per qüestió de temps i distància, va demanar fer-la per telèfon. La primera entrevista es va realitzar el dia 06/03 a una companya de la UAB, la segona a un altre company de la UAB el dia 11/03. Totes dues presencials a la mateixa facultat. A partir d'aquí, la primera entrevistada ens va posar en contacte amb una amiga que estudiava el grau de Comunicació a la UOC i se la va entrevistar el dia 14/03. Alhora, aquesta última ens va proporcionar el contacte d'un company de la seva classe a la UOC i se li va fer l'entrevista el dia 16/03. En aquest cas, totes dues entrevistes van ser telefòniques.

Paral·lelament, ens havíem posat en contacte la primera setmana de març, a través de Gmail, amb la directora del grau de Periodisme i Comunicació Corporativa de la Blanquerna, Patricia Coll Rubio, qui ens va posar en contacte amb el delegat de 4t de Periodisme de la mateixa universitat. El dia 15/03 se li va fer l'entrevista i ell, alhora, ens va posar en contacte amb una companya de classe amb qui es va fer l'entrevista el dia 30/03. Novament, en aquesta ocasió, les entrevistes es van fer per trucada.

Quant als alumnes de la UPF, al primer se'l va contactar per Instagram els primers dies de març i el dia 17/03 se li va fer l'entrevista. En el cas de la noia, se la va trobar a través d'una altra amiga de la facultat de la UAB i l'entrevista es va fer el dia 30/03. També per telèfon.

Totes les entrevistes van ser enregistrades per ser transcrites amb el consentiment dels entrevistats i amb la condició que es garantís el seu anonimat a través de l'ús de noms ficticis, cosa que s'ha fet tant en la presentació dels resultats com en el document final del nostre Treball de Fi de Grau.

4. Resultats de la nostra anàlisi qualitativa

4.1. Anàlisi general

Un cop fetes les entrevistes i després d'haver analitzat de forma exhaustiva les respostes elaborades pels vuit estudiants del grau de Periodisme que formen la nostra mostra sobre la comunicació inclusiva, es detecta una tendència per part de tots els entrevistats a parlar de la necessitat d'aplicar al Periodisme la comunicació inclusiva com si això, entre altres coses, donés lloc, sobretot, a una major igualtat de gènere dins i des dels *mass-media*. Aquesta inclinació es veu, especialment, per part dels homes entrevistats qui, alhora (tres de quatre), relacionen aquesta manca d'equitat entre l'home i la dona amb el món del periodisme esportiu o dels esports, en general.

A més a més, la meitat de la mostra (quatre persones de vuit) també acostumen a vincular comunicació inclusiva amb llenguatge inclusiu, com si es tractessin d'expressions sinònimes.

En aquesta línia, s'observa que la meitat de la mostra (quatre de vuit) també ho relaciona amb la necessitat d'incloure com a fonts d'informació diverses als diferents col·lectius que consideren "vulnerables", com bé podrien ser les persones amb diversitat funcional, les dones o les persones afectades per actituds racistes. D'aquesta forma, no només pensen en aquests com a públics/receptors de la informació sinó també com a individus amb un rol actiu en el procés de producció periodística.

Destaca també que, malgrat que els exemples que la mostra ens ha donat sobre bones i males pràctiques de comunicació inclusiva no acabaven d'apuntar en la direcció que nosaltres plantejem- que va més enllà de la igualtat de gènere-, la majoria dels i les alumnes van ser capaços de definir força bé el concepte de comunicació inclusiva o, com a mínim, apropar-se a la idea que en proposem d'aquesta en el present Treball de Fi de Grau.

A més, cal tenir en compte el fet que gairebé tots els i les estudiants van verbalitzar que era un concepte del qual no havien sentit parlar o que, en tot cas, l'havien tractat molt vagament. Amb tot, cal assenyalar que van ser les noies que havien estudiat Periodisme, amb independència de la titularitat de la seva universitat, qui van reaccionar i identificar més ràpidament el terme al qual ens referim. És a dir, van trigar menys temps a respondre què entenien elles per comunicació inclusiva.

També es va detectar una inclinació generalitzada cap a la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva a les facultats de comunicació (així ho van manifestar set persones de la mostra). Tots coincideixen en la seva utilitat a totes les assignatures, tant com a contingut explicat pel professorat com a partir del desenvolupament de pràctiques específiques (redacció de notícies, reportatges o altres peces periodístiques que ho requerissin). D'aquesta manera, tots els entrevistats consideren que s'hauria de convertir en un eix clau vertebrador de tota la carrera. Davant la pregunta de si seria necessari una assignatura específica obligatòria, no van saber si aquesta seria la millor opció o no, atès que les seves respostes apunten majoritàriament cap a una presència transversal a tots els cursos de la comunicació inclusiva.

Finalment, s'ha d'esmentar que no s'han trobat diferències destacables en les respostes obtingudes pels vuit estudiants en funció de la titularitat, pública o privada, de la universitat en la qual han cursat el grau de Periodisme. Tampoc es fan notables diferències entre homes i dones, però sí que seria en aquesta variable -la dicotomia home/dona- on hi ha algunes divergències, com s'ha apuntat abans, a l'hora de, per exemple, vincular la comunicació inclusiva amb la figura de la dona en el món dels esports.

4.2. Anàlisi per blocs temàtics

4.2.1. Bloc 1: Coneixement sobre comunicació inclusiva

Del primer bloc, denominat “Coneixement sobre comunicació inclusiva”, destaca que amb relació a la primera pregunta, relativa a si tenien present el concepte de comunicació inclusiva i si podien ubicar la procedència d'aquest coneixement, trobem que, malgrat que gairebé tots els entrevistats van assegurar tenir present allò del que s'estava parlant quan fèiem referència al concepte de comunicació inclusiva, molts no van poder explicar d'on havien obtingut la informació sobre el tema. De fet, destaca que, dins del grup dels nois, només un va ser capaç de determinar amb exactitud on havien après aquesta noció. En el cas de Dani (UPF), sí que va poder apuntar que *"alguna vegada l'han mencionat (la comunicació inclusiva) a les diverses classes, sobretot, a l'assignatura de 'Deontologia Periodística'"*.

En canvi, en el cas de les noies trobem que van ser les dues estudiants d'universitats privades qui van aconseguir indicar de forma més precisa on havien tractat concretament la comunicació inclusiva. Primerament, Blanca (UOC) va apuntar que havia sentit parlar del concepte sempre *"dins de l'àmbit de la universitat (...) sobretot, crec recordar que a les assignatures 'Introducció a la comunicació' i 'Introducció al Periodisme'"*. En el segon cas, Laia (Blanquerna) va assenyalar que el concepte el va conèixer i posar en pràctica durant el període de *pràcticum* mentre treballava per a una agència de publicitat i portava la comunicació d'una empresa determinada, la qual *"com a clients volien que tot el tema de la comunicació (...) fos comunicació inclusiva"*.

A partir d'aquí, es poden destacar altres elements com que la meitat dels estudiants, en ser preguntats per la comunicació inclusiva, van subratllar -sense demanar-ho- que aquest era un concepte que havia sortit "bastant poc" i que el seu tractament havia estat *"quasi nul"*, com va afirmar l'Òscar (UOC). Així, havien sentit parlar d'aquesta noció només *"algunes vegades"*, segons Blanca (UOC), o van apuntar que el terme no havia *"sortit molt"* a la facultat, d'acord amb les paraules de Dani (UPF).

També és necessari dir que, ja en la primera pregunta sobre comunicació inclusiva, aquesta va ser assimilada a la idea d'igualtat de gènere. Fins i tot, algunes estudiants com Sandra (UPF) la van relacionar amb l'assignatura de "Comunicació i gènere", afirmant que en aquesta matèria havien tractat temes inclusius. Tal com hem explicat al marc teòric, sabem que la comunicació inclusiva no es refereix exclusivament al fet d'aconseguir la igualtat de gènere als mitjans de comunicació i que, si parlem de continguts, aquesta qüestió és només una part, però sembla que quan al grau s'han seguit assignatures específiques sobre comunicació i gènere es tendeix a identificar el terme amb aquesta qüestió.

No obstant això, si ens fixem en les definicions aportades pel conjunt d'estudiants de Periodisme vers la qüestió plantejada (prenent com a referència la definició que proposem, que apunta a la comunicació inclusiva com aquella que es fa des del Periodisme per evitar reforçar estereotips i prejudicis cap als col·lectius "assenyalats" històricament), s'observa que la meitat dels entrevistats va resumir de manera força acurada el terme abordat.

En la qüestió que assenyalem, trobem que es van donar visions convergents independentment del gènere. També va haver-hi equilibri pel que fa a la titularitat de la universitat (pública o privada). En alguns casos, com va succeir amb en Dani (UPF), es feia evident que, com ja havia expressat ell moments abans a la mateixa entrevista, comptava amb fonaments sobre la matèria i va proposar la següent definició:

"La comunicació inclusiva és aquella que té en consideració els diversos grups que han estat invisibilitzats al llarg del temps (...) si tenim en compte lo d'inclusiu' és prou ampli com per incloure altres col·lectius infrarepresentats com poden ser, doncs, les diverses ètnies que no són la blanca o com poden ser el col·lectiu LGTBI i d'altres col·lectius que, normalment, en els mitjans no han estat tan representats o que, quan ho han estat, han estat força estigmatitzats" (Dani, UPF)

En aquesta línia, també va ressaltar la definició de Marina (UAB), qui va dir que havia sentit parlar del concepte a la facultat, malgrat que no va poder identificar d'on provenia. Amb tot, va poder definir la comunicació inclusiva com *"una manera de comunicar que vol ser el menys discriminatòria possible amb tots els col·lectius en general"* (Marina, UAB).

Però igualment és molt interessant observar la resta de definicions. Aquestes s'apropaven bastant a la idea que donem de comunicació inclusiva, però parlaven d'aquesta com un tipus de comunicació que *"vol integrar a tota mena de persones"* (Alejandro, UAB) o que pretén comunicar *"sense deixar de banda cap mena de col·lectiu o cap mena de gènere"* (Víctor, Blanquerna). Inclús, també es va apuntar que l'objectiu principal de la comunicació inclusiva *"és incloure a persones que no estiguin tan incloses en un panorama més general com dones i persones amb discapacitat"* (Blanca, UOC).

L'última definició que es vol ressaltar és la feta per Sandra (UPF) qui va definir la comunicació inclusiva com aquella que compta amb un llenguatge on *"es tingui en compte a tots els col·lectius (dones, homes, els afectats per temes racials, etc.)"*. I que també va indicar, com la resta de companys abans esmentats, que aquest tipus de comunicació implica que *"es tingui en compte a tothom i que hi hagi diferents veus"*.

En últim lloc, s'ha d'emfatitzar el fet que, en les definicions, quan els estudiants comenten exemples de "col·lectius" al tractament mediàtic sobre els quals fa falta aplicar la comunicació inclusiva, en tres ocasions es va indicar el de les dones, parlant així de la necessitat de tenir en compte el "gènere" en la redacció de continguts periodístics. En aquests casos, se centraven en la qüestió de la representació de les dones als mitjans de comunicació, allunyant-se així de la nostra mirada que vol anar més enllà de la igualtat de gènere amb relació als homes i les dones.

Respecte a la tercera pregunta, referent a la seva percepció personal sobre la utilitat de la comunicació inclusiva, trobem que tots els estudiants, independentment del seu gènere o la titularitat del centre on han estat cursant els seus estudis, van afirmar que la comunicació inclusiva era no només útil, sinó que també era molt important. Així, van destacar algunes justificacions com les de Dani (UPF) i Laia (Blanquerna):

"És molt rellevant perquè els mitjans, al final, tenen una responsabilitat. Perquè tu, com a mitjà de comunicació o com a periodista en concret, allò que publiqués arriba a molta gent i, si ho sumes amb el que publiquen la resta de mitjans, acaba creant l'opinió pública. Per tant, si tu no tens en consideració la comunicació inclusiva quan estàs fent les teves peces, quan estàs fent la teva feina com a

periodista, el que acabes creant són aquests estigmes que, bàsicament, perjudiquen aquests col·lectius, en tant que altres persones que, potser, et poden estar escoltant es creen una imatge d'aquests col·lectius que, segurament, no és la correcta". (Dani, UPF)

"Al final, la manera en com tu comuniquis, com arribes a la gent, etc. crees el que la gent acaba pensant. Si, per exemple, diem sempre els "sense sostre" (per referir-nos a persones que viuen al carrer), la manera com tu tractes les paraules, els col·lectius o el fet de si els tens en compte o no és molt important perquè després la gent que et llegeix, t'escolta, la gent amb qui parles, amb la que treballes i de la que et rodeges, això crea un pensament col·lectiu. Aleshores, s'ha d'intentar ser curós per intentar no discriminar més a col·lectius que poden ser, sobretot, més susceptibles de ser discriminats". (Laia, Blanquerna)

A banda d'aquests dos exemples, també es fa present la idea que hi ha, en alguns casos, que la comunicació inclusiva ha de servir per a la inclusió de les persones no només a l'hora de comunicar -en el llenguatge utilitzat per parlar d'elles- sinó també per incloure-les com a fonts d'informació o com a protagonistes de les notícies. És el cas d'allò que plantegen Sandra (UPF) i Blanca (UOC).

En el primer cas, Sandra (UPF) defensa la necessitat de la comunicació inclusiva recolzant-se en què *"la societat és molt diversa i els mitjans de comunicació i, en general, la informació han de representar aquesta diversitat, perquè si no estariem 'falsejant' d'alguna manera (la informació)"* així, considera que (amb la comunicació inclusiva) s'hauria de fer que *"s'incloués a tothom"*. I Blanca (UOC), per la seva part, ho justifica afirmant que la comunicació inclusiva és la *"base de tot"* perquè serveix per *"incloure i donar importància a veus que, potser, en una situació normal, en un dia a dia, no tenen tanta importància"*.

A la quarta pregunta, on es demanava de forma explícita un exemple il·lustratiu d'ús de la comunicació inclusiva, es pot comprovar que tan sols dues noies, la primera d'una universitat pública i la segona d'una privada, van saber exposar un exemple de pràctica on s'apliqués la comunicació inclusiva.

En el primer cas, Sandra (UPF) va indicar el nom concret de l'espai on havia trobat aplicada la comunicació inclusiva que era, tal com va afirmar, *"un llibre, de la Brigitte Vasallo, que es diu 'Lenguaje inclusivo y exclusión de clase'"*⁷ on *"ella no només parla de feminisme sinó, en general, d'incloure a tothom, les minories, etc."*.

Amb relació al segon cas, Laia (Blanquerna) va apuntar, de forma més general, als cartells elaborats per l'Ajuntament de Barcelona. Cosa que també seria correcte tenint en compte que ells mateixos treballen amb una guia d'elaboració pròpia per a comunicar de forma inclusiva des de la institució.

Pel que fa a la resta de participants, la majoria (cinc de vuit) van aportar exemples que feien referència o bé al llenguatge inclusiu/ neutre, o bé a qüestions relatives a la inclusió de la dona en el món de l'esport o del periodisme, en alguns casos, esportiu. És a dir, a la igualtat de gènere. Això, amb independència de si la seva universitat era pública o privada, encara que destaca el fet que la majoria dels qui van apuntar cap a aquesta tendència eren homes.

Finalment, destaca una última visió, la de Blanca (UOC), que apuntava com a exemple de comunicació inclusiva la idea d'"empresa social" vinculada al fet d'incloure a les persones amb diversitat funcional dins de les plantilles de les empreses i com a membres dels equips encarregats de les tasques comunicatives. Per tant, veient que la qüestió també es pot pensar des de l'àmbit estrictament laboral.

Per últim, a l'anàlisi de les respostes de la darrera pregunta del primer bloc, que demanava a la mostra un exemple de mala pràctica comunicativa on no hi hagués comunicació inclusiva, es pot comprovar que absolutament tots els estudiants van assenyalar com a exemples erronis aquells on no es tenia en compte la figura de la dona. Sobretot, casos de notícies esportives on el tracte cap a les dones era masclista o, també, aquells temes relatius a la igualtat de gènere, com la diferència de salaris entre homes i dones. A més, inclús, un estudiant, Òscar (UOC), va apuntar com a exemple de mala praxi de comunicació inclusiva el fet de no fer servir el llenguatge neutre.

⁷ Sandra (UPF) es refereix al llibre 'Lenguaje inclusivo y exclusión de clase', publicat l'any 2021 per l'editorial LAROUSSE

Per tant, aquestes respostes no fan altra cosa que ratificar la tendència a reduir el focus de la comunicació inclusiva a la qüestió de la dona.

De fet, limitant el focus al tema del gènere els exemples sortien de forma més fluida. Tanmateix, sembla que un exemple que apareix a l'entrevista de Dani (UPF) va més enllà i incideix en com tracten les informacions determinades capçaleres de diaris del país. Així, ell va relacionar la mala praxi en comunicació inclusiva amb allò que publicaven determinades línies editorials conservadores (ABC, El Mundo...) i amb alguns tertulians concrets que, considera, "*deixen a entendre unes postures que són discriminatòries vers els col·lectius vulnerables*".

4.2.2. Bloc 2: Sobre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva

La pregunta que conforma el segon bloc, titulat "Sobre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva", és una de les més interpretatives de tot el conjunt. En aquesta es demanava als estudiants d'últim curs de Periodisme la seva opinió sobre si creien que a les facultats de comunicació s'havia d'incloure la comunicació inclusiva als plans docents -o no- i quina seria la seva proposta en cas afirmatiu. En aquest sentit, el conjunt majoritari d'estudiants (set membres de la mostra) va apostar per incloure la comunicació inclusiva de forma transversal als plans docents de les facultats de comunicació, a banda del seu gènere o del tipus d'universitat (pública o privada) a la que han assistit.

Així, destaquen propostes com les de Marina (UAB) i Dani (UPF), els quals van comentar la idea de combinar una introducció transversal de la comunicació inclusiva als plans docents amb la creació d'una assignatura obligatòria on es parlés de comunicació inclusiva. Fins i tot, Dani (UPF) la ubicaria a l'inici dels estudis.

"Ha d'haver-hi una assignatura, en totes les facultats, que ha de ser la primera que ens ho presenti (la comunicació inclusiva), que et presenti una mica el marc teòric: que és, de què s'està parlant, etc. que, segurament, hauria d'estar a primer perquè és quan comença la carrera. Després, potser, hauria d'estar no explícitament al pla d'estudis, però sí fer que a totes les assignatures pràctiques ho haguessin de

treballar. És a dir, no s'hauria de fer ni un reportatge, ni un treball, ni un programa de ràdio, de televisió o del que sigui, sense tenir en compte la comunicació inclusiva". (Dani, UPF)

També cal incidir, en aquesta línia, en l'opinió de Blanca (UOC) que contempla de manera ferma la introducció de la comunicació inclusiva com una assignatura de formació bàsica i amb caràcter obligatori per a la carrera de Periodisme.

"Posar una assignatura obligatòria que s'anomeni 'Comunicació Inclusiva' i que es tracti d'això únicament i fer que hi hagi suficient coneixement entre tots els estudiants perquè després es pugui aplicar". (Blanca, UOC)

Per acabar, es pot ressaltar l'opinió de dos entrevistats que, malgrat que són contraris a la creació d'una assignatura específica, consideren que aquest contingut és necessari. En el cas de Víctor (Blanquerna) i Òscar (UOC), ells estan a favor d'un tipus de transversalitat a l'hora d'ensenyar la comunicació inclusiva que, a més a més, consideren ha d'anar més enllà de les aules. Així, pensen que és un problema no només comunicatiu sinó, i principalment, social.

Víctor (Blanquerna) indica que la comunicació inclusiva ha de ser una feina que es noti en el dia a dia, en tant que considera que *"és una cosa que hauria de ser, per tothom, 'normal' i s'ha de normalitzar a través d'això, de les assignatures, dels conceptes que ensenyem, fer que hi hagi comunicació inclusiva. No fer i crear una assignatura que sigui comunicació inclusiva"*.

I Òscar (UOC), tot i que contempla la possibilitat d'afegir-la als plans docents *"a través de debats, entrevistes, vídeos de gent que se sent discriminada, etc."*, ens explica el següent, donant importància a la seva aplicació ja des de les escoles i no només al nivell universitari:

"No crec que s'hagi de posar (la comunicació inclusiva) a les facultats, jo crec que s'hauria de posar ja des de ben petits, assimilar que hi ha un llenguatge, que és el llenguatge inclusiu, que no discrimina, i ja des de ben petits acostumar-nos a parlar com toca sense discriminar a ningú. Si s'afegeix ara a les facultats, jo crec que seria tard perquè la gent ja s'ha acostumat a parlar d'una forma equivocada".

4.2.3. Bloc 3: Altres observacions

A l'últim apartat es demanava a la mostra si (de forma voluntària) volien fer algun comentari sobre la comunicació inclusiva més enllà de la conversa que s'havia desenvolupat amb l'entrevista. En aquest sentit, es poden destacar les tres úniques aportacions que hi va haver: la d'Alejandro (UAB), Sandra (UPF) i Òscar (UOC). Entre tots tres van subratllar la importància d'aplicar a les facultats de comunicació i a les escoles d'infants la comunicació inclusiva perquè es normalitzi l'ús d'aquesta de cara als col·lectius més vulnerables. Això es faria mitjançant l'aplicació directa en les classes i a les explicacions del professorat de la comunicació inclusiva.

Concretament, en una primera instància, Alejandro (UAB) va apuntar que *"tampoc ens han informat massa sobre la comunicació inclusiva, però penso que sempre que sigui a favor de la igualtat i de trencar barreres discriminatòries és positiu per implementar a les facultats"*. En aquest sentit, tornant una mica a la idea que ja s'havia destacat al bloc anterior per part d'Òscar (UOC), aquest va voler remarcar que *"la comunicació inclusiva és una cosa que s'ha d'intentar inculcar des de ben petits i que fem tard, però crec que es pot fer fàcilment i que no té suficient veu"*. Així, per implementar-la, Òscar (UOC) proposa que siguin les persones amb "poder", ell va mencionar: influencers, actors, polítics o cantants, qui, públicament, donin exemple i facin servir -a l'hora de parlar- aquest tipus de comunicació perquè el seu ús s'estengués a tota la ciutadania.

Per concloure, Sandra (UPF) va tornar a la qüestió del llenguatge inclusiu afirmant que *"portem tota la història on el centre ha estat l'home blanc (...) i tota la resta -que ara estan sorgint nous moviments, amb això de la e, de les arroves, per incloure tots els col·lectius- es veu com súper raro, no està acceptat"*. D'aquesta forma, indica, *"si vols utilitzar la norma del llenguatge, és molt difícil fer un llenguatge inclusiu. Llavors crec que caldria això, començar a normalitzar-ho tot i que no es veïés com el 'bitxo raro' la persona que utilitza aquest llenguatge"*.

5. Conclusions

Un cop realitzada la revisió bibliogràfica i analitzats els resultats del treball de camp es poden determinar tota una sèrie de conclusions. Per tal de poder plantejar-les amb claredat és indispensable rescatar les preguntes principals i secundàries d'investigació plantejades a l'inici del present Treball de Fi de Grau. Això permetrà respondre-les amb una major precisió.

La primera pregunta plantejava quina havia estat l'evolució del concepte de comunicació inclusiva al llarg del temps. En aquest sentit, podem dir que la comunicació inclusiva parteix, inicialment, del que es va plantejar com a "comunicació per a la modernització". Un tipus de comunicació sorgida després de la II GM i centrada a portar la modernitat als països del sud global a través dels mitjans de comunicació. Aquests servien com a font d'informació per als líders d'opinió que, alhora, ho traslladarien al poble i això donaria lloc a un desenvolupament econòmic, tecnològic i humà.

Posteriorment, van sorgir altres models -partint d'aquesta base- com la "comunicació per al canvi social", la qual posa èmfasi no només en la finalitat última de la comunicació en aquests països considerats "menys desenvolupats" sinó, també, en com es porta a terme aquesta comunicació (busquen que es tinguin en compte les característiques de la societat on es vol aplicar).

A partir d'aquí, prenent la comunicació per al canvi social com a base, ja van començar a sorgir altres derivats com la comunicació alternativa/participativa, que defensa una apropiació dels *mass-media* per part dels grups socials del país o societat en qüestió, o la comunicació per al desenvolupament, que cerca un intercanvi de coneixements entre els països del nord global, considerats "desenvolupats", i els del sud, considerats "subdesenvolupats". Temps més tard, també van brollar la comunicació inclusiva i la comunicació transgressora. La primera, partia de la mirada d'incloure a les persones amb diversitat funcional als processos comunicatius i facilitar el seu accés a la comunicació mentre que, la segona, malgrat tenir un nom diferent del que nosaltres fem servir en el present Treball de Fi de Grau, s'apropa més a allò que nosaltres entenem per comunicació inclusiva.

Aquest tipus de comunicació, la transgressora, encunyat i desplegat per la investigadora Eloisa Nos-Aldás, el que cerca és canviar els discursos periodístics per evitar que es continuïn reproduint fórmules narratives que predisposin a la perpetuació de les injustícies. Un exemple, que la mateixa autora planteja, seria no començar els relats des del marc tradicional masculista, si és el que volem canviar perquè al final l'estaríem reforçant.

Davant d'aquesta primera qüestió, trobem les preguntes secundàries sorgides d'aquesta. La primera de les quals, el fet de com s'ha abordat -la comunicació inclusiva- des de les reflexions teòriques. En aquest sentit, podem dir que, tot i que quan va sorgir aquest terme exacte de la comunicació inclusiva es va tractar des de la mirada de les persones amb diversitat funcional, sembla que la seva concepció va evolucionant amb plantejaments com el de Nos-Aldás i s'amplia als diferents col·lectius que, segons la investigadora, podrien considerar-se com a més "vulnerables" (dones, col·lectiu LGTBIQ+, persones del sud global, les de classe social baixa o les persones amb discapacitat). Això últim basant-se en el tractament informatiu que donen els *mass-media* a les informacions.

La segona pregunta secundària d'aquesta part girava entorn quines indicacions pràctiques s'havien plantejat des de l'acadèmia per saber com aplicar la comunicació inclusiva als relats periodístics. Aquí, trobem que, fins i tot, Nos-Aldás proposa un procés pedagògic concret amb diverses etapes (autoreflexió, anàlisi crítica i examinació de pràctiques exitoses) per aprendre i assimilar el que ella anomena comunicació transgressora o, com nosaltres l'anomenem, inclusiva.

Finalment, per tancar aquest apartat relatiu a les preguntes secundàries, trobem la que fa referència a si coincideixen en algun aspecte les respostes de la subpregunta 1 i la 2. Evidentment, trobem que estan directament relacionades en tant que la reflexió teòrica des de la qual nosaltres mirem la comunicació inclusiva és la mateixa des de la qual es proposen les indicacions teòriques plantejades. Això es deu al fet que prenem com a referència la mirada singular d'una persona en concret, la d'Eloisa Nos-Aldás, en tant que és l'única que planteja una mirada similar a la nostra.

La segona gran pregunta que ens fèiem a l'inici del present Treball de Fi de Grau era si els futurs periodistes consideraven que la falta de formació en comunicació inclusiva suposava un problema al qual s'havia de donar resposta a les facultats de comunicació. En el cas dels alumnes entrevistats trobem que no es va detectar una formació suficient en comunicació inclusiva a partir de les entrevistes, però ells sí que tenien una consciència sobre aquesta i la consideraven important per a la seva formació com a futurs professionals. Concretament, sis persones van expressar que s'havia de donar resposta a aquesta necessitat des de les facultats de comunicació i, fins i tot, alguns van anar més enllà i van indicar que s'hauria de donar resposta a escala social.

Amb relació a aquesta segona pregunta, teníem tres preguntes secundàries. La primera era sobre què entenia l'alumnat de Periodisme per comunicació inclusiva. Aquí, com s'ha pogut observar, tots anaven més o menys ben encaminats afirmant que, d'alguna manera o d'altra, era un tipus de comunicació que pretenia incloure als diferents col·lectius/ aquells més "vulnerables", però ho relacionaven de forma quasi exclusiva amb qüestions com la igualtat de gènere o el llenguatge inclusiu. És a dir, entenen que aplicar la comunicació inclusiva comportarà que als *mass-media* es parli i hi participin més les dones o se les posi com a exemple a seguir en el món dels esports o de les finances, que no siguin tractades com a objectes. També que els articles, per exemple, siguin neutres i altres temes relatius al que s'està exposant.

L'altra pregunta secundària es referia a si eren els estudiants de Periodisme capaços d'identificar bones i males pràctiques periodístiques tenint en compte la comunicació inclusiva. El que s'ha pogut observar és que els exemples no acabaven d'apuntar en la direcció que nosaltres plantejem, sinó que se centraven, principalment, en qüestions d'igualtat entre homes i dones i el llenguatge inclusiu.

Per acabar, la darrera pregunta secundària què reflexionava sobre si el gènere o la titularitat de la universitat determinaven d'alguna forma les respostes, trobem que no. En termes generals, allò que menor influència tenia en el coneixement de la comunicació inclusiva era la titularitat de la universitat (pública o privada), mentre que el gènere tenia cert pes. En aquesta línia el que es va detectar és que les noies trigaven menys temps a donar una resposta a la pregunta de què era la comunicació inclusiva, de la mateixa forma que totes van ser capaces d'afirmar que havien sentit parlar del concepte.

També, en el cas dels nois, es va observar que tenien una tendència més acusada a relacionar la comunicació inclusiva amb la necessitat d'una major igualtat de gènere al món del Periodisme esportiu i dels esports.

D'aquesta forma, en general, tot i que l'alumnat reconeix que no ha rebut suficient formació o no recorden on han sentit parlar de comunicació inclusiva durant els estudis universitaris, sí que és capaç de donar una definició propera a la nostra i, fins i tot, es detecta una consciència sobre el problema. La qual cosa es pot interpretar de la següent manera: aquesta formació els hi arriba des de fora de la universitat -fixant-nos en els exemples que aporten-.

Podríem dir que els hi arriba a través de nous mitjans de comunicació que publiquen a les xarxes socials i que no són els mitjans de comunicació tradicionals que tenen el monopoli de la comunicació a Espanya.

Tot això demostra la importància d'implantar una formació en comunicació inclusiva de qualitat a les facultats de comunicació atesa la influència que tenen els mitjans en l'opinió pública i més en un context de polarització i d'expansió del discurs d'odi. Però, també denota la importància de continuar investigant la comunicació inclusiva, potser, a escala més general i amb una mirada centrada en la possibilitat de, com han apuntat alguns estudiants, implantar-la des dels primers cursos a les escoles d'infants, ja que el respecte i la tolerància s'han d'inculcar des que som petits. Per això seria primordial que hi hagués (paral·lelament a l'ensenyament de la comunicació inclusiva a les escoles) una formació en alfabetització mediàtica per aprendre a assimilar críticament el contingut de les informacions dels *mass-media* i la xarxa, en general, i així evitar la reproducció d'estereotips discriminatoris.

6. Bibliografía

Abdulrahman, H. K., Adebisi, F., Nwako, Z., & Walton, E. (2021). Revisiting (inclusive) education in the postcolony. *Journal of the British Academy*, 9s1, 47–75. Recuperat de: <https://doi.org/10.5871/jba/009s1.047>

Ariza, C. M., Osuna, J. M., Sánchez, M. T., Sánchez, J. A., & Trujillo, M. A. (2021). Comunicación inclusiva para población con discapacidad auditiva mediante la aplicación de sistemas. *Revista Ibérica de Sistemas e Tecnologías de Informação*, 310–324. Recuperat de: <https://www.proquest.com/openview/8c34763c056250c20f480809d9792053/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1006393>

Bañuelos, J. I. (2010). Comunicación para el desarrollo y movimientos sociales latinoamericanos en la sociedad red. In *Alfabetización mediática y culturas digitales* (p. 145). Universidad de Sevilla. Recuperat de:

http://www.gabinetecomunicacionyeducacion.com/sites/default/files/field/adjuntos/la_comunicacion_para_el_desarrollo_y_movimientos_sociales_latinoamericanos_en_la_sociedad_red.pdf

Barranquero, A. (2006). Paulo Freire y los estudios de comunicación para el cambio social. Recuperat de: http://acervo.paulofreire.org:8080/jspui/bitstream/7891/4003/2/FPF_PTPF_01_0662.pdf

Barranquero, A. (2010, Diciembre). Problematizar la comunicación alternativa. Dificultades conceptuales, potencialidades críticas. In *Actas II Congreso Internacional Latina de Comunicación Social*, Universidad de la Laguna. Recuperat de: http://www.revistalatinacs.org/10SLCS/actas_2010/054_Barranquero.pdf

Barranquero, A., & Sáez, C. (2010, Febrer). Comunicación alternativa y comunicación para el cambio social democrático: sujetos y objetos invisibles en la enseñanza de las teorías de la comunicación. In *Congreso Internacional AE-IC* (pp. 1-25). Recuperat de: <https://ae-ic.org/malaga2010/upload/ok/453.pdf>

Bazzano, M. de los M., & Nuñez, J. L. (2017). Comunicación inclusiva. Adecuación de medios y lenguajes. *Actas De Periodismo Y Comunicación*, 2(1). Recuperat de: <http://www.perio.unlp.edu.ar/ojs/index.php/actas/article/view/3720>

Beltrán, L. R. (2005). La Comunicación para el Desarrollo en Latinoamérica: Un recuento de medio siglo. Recuperado de: https://www.infoamerica.org/teoria_textos/lrb_com_desarrollo.pdf

Cadavid, A., & Pereira, J. M. (2011). Comunicación, desarrollo y cambio social. Javeriana. Recuperat de: https://www.javeriana.edu.co/unesco/pdf/comunicacion_desarrollo_cambio_social2.pdf

Calvache Gordillo, Y. M. (2019). Tesis. Recuperat de: <http://repositorio.ug.edu.ec/handle/redug/44508>

Corrales, F., & Hernández, H. G. (2009). LA COMUNICACIÓN ALTERNATIVA EN NUESTROS DÍAS: UN ACERCAMIENTO A LOS MEDIOS DE LA ALTERNANCIA Y LA PARTICIPACIÓN. Razón y Palabra, 70, 1–35. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/pdf/1995/199520478050.pdf>

de Andrés del Campo, S., & González Martín, R. (2012). Comunicación inclusiva: Una experiencia en creación de campañas sobre discapacidad intelectual. Área Abierta, 31(0). Recuperat de: https://doi.org/10.5209/rev_arab.2012.v31.38967

Erazo, V., & Santa Cruz, A. (1982). Comunicación alternativa versus modelo transnacional femenino. Chasqui. Revista Latinoamericana de Comunicación, 4, 44-49. Recuperat de: <https://revistachasqui.org/index.php/chasqui/article/view/1698/1718>

Farné, A., & Nos Aldás, E. (2020). Comunicación transgresora de cambio social: epistemologías performativas y eficacia cultural. Convergencia: Revista de ciencias sociales, 27(1), 1–13. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7185791>

Fernández, R. (2001). La entrevista en la investigación cualitativa. Pensamiento Actual, 2(3). Recuperat de: <https://revistas.ucr.ac.cr/index.php/pensamiento-actual/article/view/8017>

Fernández, R. (2021, Abril). *Evolución anual del número de alumnos matriculados en periodismo en España entre 2014 y 2017, por género*. Statista. Recuperat de: <https://es.statista.com/estadisticas/865602/alumnos-matriculados-en-periodismo-por-genero-espana/>

Fuentes, R. (2005). Everett M. Rogers (1931–2004) y la investigación Latinoamericana de la comunicación. *Comunicación y Sociedad*, 4, 93–125. Recuperat de: <http://www.comunicacionsociedad.cucsh.udg.mx/index.php/comsoc/article/view/4096/3853>

Gumucio-Dagron, A. (2004). El cuarto mosquetero: la comunicación para el cambio social. *Investigación & Desarrollo*, 12(1), 2–23. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/pdf/268/26800101.pdf>

Gumucio-Dagron, A. (2011). Comunicación para el cambio social: clave del desarrollo participativo. *Signo y Pensamiento*, XXX(58), 26–39. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/pdf/860/86020038002.pdf>

López, R. E., & Deslauriers, J. P. (2011). La entrevista cualitativa como técnica para la investigación en Trabajo Social. *Margen: revista de trabajo social y ciencias sociales*, 61, 1–19. Recuperat de: <http://148.202.167.116:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2711/La%20entrevista%20cualitativa%20como%20t%c3%a9cnica%20para%20la%20investigaci%c3%b3n.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Martínez-Gómez, R., & Agudiez, P. (2012). Comunicación para el Desarrollo Humano: buscando la transformación social. *CIC. Cuadernos de Información y Comunicación*, 17, 79–106. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/pdf/935/93524422005.pdf>

Navarro, F., & Rodríguez, P. J. (2019). Comunicación para el desarrollo: perspectivas desde Argentina y Chile. Recuperat de: <https://rid.unrn.edu.ar/handle/20.500.12049/6590>

Nos Aldás, E. (2019). Comunicación transgresora de cambio social. *Sapientia*;158. Recuperat de: <https://doi.org/10.6035/sapientia158>

Nos Aldás, E. (2020). Aprendiendo con la 'Generación Like' sobre Ciudadanía Global Digital: Un Caso Estudia desde España. Bourn, D. (editor). *El Manual Bloomsbury de Educación Global y Aprendiendo*, 247. Londres: Bloomsbury. Recuperat de: http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/195662/nos_2020_learning.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ramírez Hernández, E. B., & Padilla Herrera, A. (2017). Desarrollo, alternativas y cambio social desde la comunicación: una mirada al Observatorio Crítico de Cuba. Commons. Revista De Comunicación Y Ciudadanía Digital, 6(1). Recuperat de: <https://revistas.uca.es/index.php/cayp/article/view/3290>

Sáez, I. (2012, juliol). La Radio, un arma cargada de feminismo. Nuevos feminismos y medios de comunicación alternativa. Recuperat de: https://eprints.ucm.es/id/eprint/51257/1/21-2016-12-21-CI07_W_Isabel%20Saez.pdf

Salazar, R. Á., Portal, R. & Fonseca, R. Á. (2016). Contribuciones del paradigma cultural latinoamericano a la comunicación para el desarrollo. Antecedentes, textos y contextos de una relación fecunda. Anagramas Rumbos y Sentidos de la Comunicación, 15(29), 33-50. Recuperat de: http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1692-25222016000200002#0

Servaes, J. (2012). Comunicación para el desarrollo sostenible y el cambio social. Una visión general. CIC. Cuadernos de Información y Comunicación, 17, 17-40. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/pdf/935/93524422002.pdf>

Simón, V. I. (2013, 1 julio). Bibliotecas Accesibles: Comunicación Inclusiva. Recuperat de: <https://www.infotecarios.com/bibliotecas-accesibles-comunicacion-inclusiva/#.YfA3nrhKjb1>.

Trampuz, J., y Cedeño, G. (2020). Comunicación inclusiva: una corresponsabilidad de medios, periodistas y actores. Rehuso, 5(2), 122-135. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7408912>

Waisbord, S. (2001). Árbol genealógico de teorías, metodologías y estrategias en la comunicación para el desarrollo. Recuperat de: <https://tallerdeprocesoscat2.files.wordpress.com/2016/03/waisbord.pdf>

7. Annexos

Taula amb el nom exacte dels estudis de grau que han cursat els estudiants entrevistats:

Persona (nom fictici)	Universitat	Nom dels estudis de grau
Marina	UAB	Grau de Periodisme
Alejandro	UAB	Grau de Periodisme
Sandra	UPF	Grau de Periodisme
Dani	UPF	Grau de Periodisme
Laia	Blanquerna	Grau de Periodisme i Comunicació Corporativa
Víctor	Blanquerna	Grau de Periodisme i Comunicació Corporativa
Blanca	UOC	Grau de Comunicació amb menció de Periodisme
Óscar	UOC	Grau de Comunicació amb menció de Periodisme

Formulari entrevistes sobre comunicació inclusiva:

Coneixement sobre comunicació inclusiva Marina- UAB

- 1. Has sentit mai parlar de comunicació inclusiva? A on? Sí,** en alguna assignatura de Periodisme, però no sé en quina, però sí que la vaig fer a primer de Periodisme. Quan jo feia primer hi havia un cartell a un passadís de la UAB que posava "Vols fer una classe de comunicació inclusiva?", però era com d'una assignatura que feien els de 3r o 4t, ara no em recordo, i jo em vaig ficar en aquella classe. De professors, estava la Cristina Pulido, però qui donava la classe era un noi que era de Madrid, un convidat que va fer la classe i el que feia era que posava com diferents exemples de: per exemple, en els esports, quan es parla de futbol, sempre es refereix a futbol- homes, però quan es parla de futbol femení, és com tot junt, s'ha d'indicar, en comptes de dir només "futbol".

2. **A què penses que es refereix? Com ho definiries?** Jo crec que la comunicació inclusiva és una manera de comunicar que vol ser el menys discriminatori possible amb tots els col·lectius en general, però clar, això és supercomplicat perquè sempre hi ha algun que es queda com "penjat".

3. **Donant per bona la teva manera d'entre la CI, quina creus que és la finalitat o finalitats últimes de la comunicació inclusiva? Creus que és útil?** La finalitat última seria això, que cap col·lectiu se senti discriminat i crec que sí que, per suposat, és útil.

4. **Podries citar algun exemple de comunicació inclusiva? Pots recordar alguna proposta comunicativa que t'hagi cridat l'atenció?** No sé a quin diari era, però sí que parlaven de "futbol masculí" i vaig pensar: "bueno mira, em sembla correcte". Llavors, també sí que hi ha una pàgina d'Instagram "esdecirdiario.es", que crec que parla sempre en llenguatge neutre, però no estic del tot convençuda. Si entenem comunicació més enllà dels mitjans de comunicació com a tal, sí que hi ha moltes pàgines d'Instagram que volen fer divulgació, que parlen amb llenguatge neutre, com per exemple "picaramagazine", que parla sempre en llenguatge femení, que potser és una decisió de les autores, però ho considero inclusiu.

5. **Podries citar algun exemple de pràctica periodística que consideris contrària a la comunicació inclusiva?** Bua, és que n'hi ha un munt, des d'això d'entendre el futbol com únicament futbol masculí, però també (i no sé si serviria com a exemple per a la comunicació inclusiva), però, per exemple, hi ha una persona negra o racialitzada que ha fet X cosa i és com una de les primeres coses que els mitjans de comunicació es dediquen a destacar quan, segurament, no sigui tan rellevant. O, per exemple, fa uns anys hi havia una persona a un programa de la televisió, tipus *First Dates*, on va anar una persona de gènere no binari i altres mitjans de comunicació es van fer ressò d'aquest fet dient "mira aquesta persona", I, també, suposo que les típiques coses que jo mateixa faig de la tonteria aquesta de dir "doctors" i "infermeres" per parlar de professionals, que això, sobretot, s'ha fet durant la covid per informar.

Sobre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva

- 6. Creus que les facultats de comunicació haurien d'incloure la comunicació inclusiva al seus plans docents? Incorporar-la en la formació dels futurs i futures periodistes? Per què? En cas afirmatiu, tens alguna proposta de com es podria fer?**

Crec que sí, i aquí tinc com un debat, perquè sé que ha de ser una cosa transversal a totes les assignatures, però, alhora, crec que se li ha de donar una importància/rellevància, ja no dic de fer una assignatura o, potser, sí, però sí que se li hauria de donar més canya. No pot ser una optativa i ja està, per exemple. En tot cas, sí que ho ficaria com una assignatura obligatòria.

Altres observacions

- 7. Si vols fer algun comentari entorn la comunicació inclusiva que no hagi sortit a la nostra conversa, m'ho pots dir també. No.**

Coneixement sobre comunicació inclusiva Alejandro- UAB

- 1. Has sentit mai parlar de comunicació inclusiva? A on?** No, crec que mai he sentit parlar de comunicació inclusiva.
- 2. A què penses que es refereix? Com ho definiries?** Imagino que pot ser un tipus de comunicació que vulgui integrar a tota mena de persones sense discriminar-les per la raça o el gènere.
- 3. Donant per bona la teva manera d'entre la CI, quina creus que és la finalitat o finalitats últimes de la comunicació inclusiva? Creus que és útil?** Entenc que poder integrar a tota la societat a l'hora de comunicar, no només a un sector. Home, pot ser útil perquè vivim en una societat molt diversa i una comunicació inclusiva, entenent-la així, pot servir per no discriminar a ningú.

- 4. Podries citar algun exemple de comunicació inclusiva? Pots recordar alguna proposta comunicativa que t'hagi cridat l'atenció?** Hi ha moltes empreses que no utilitzen el masculí per dirigir-se als seus clients, sinó que utilitzen termes més genèrics i penso que també és una bona manera de trencar els prejudicis que tenim, de vegades. Els prejudicis de gènere o de raça. Pel que fa a alguna proposta comunicativa, per exemple, el Barça, el dia 8 de març, va fer una sèrie de comunicats a favor de la dona en el món de l'esport i, també, recordo una campanya jugant amb la forma del camp de futbol i les línies del camp, que deia que dins del terreny de joc totes les persones son iguals. I això penso que és una bona manera també d'incitar a la gent a veure tot tipus d'esport.
- 5. Podries citar algun exemple de pràctica periodística que consideris contrària a la comunicació inclusiva?** Doncs mira, en els programes esportius, per exemple, sinó en el 90, el 95% dels casos sempre es parla de futbol masculí o, per exemple, quan parlem de futbol, s'entén que parlem de futbol masculí i, en canvi, quan parlem de futbol femení hem d'afegir l'adjectiu. Llavors penso que això és molt discriminatori, perquè quan parlem de Messi, per exemple, parlem de fet que juga a futbol, no a futbol masculí. També passa amb el món econòmic i polític, sobretot, que les notícies estan centrades en homes, com quan es parla de grans empresaris (homes) i, per contra, gairebé no es dona cabuda a les dones.

Sobre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva

- 6. Creus que les facultats de comunicació haurien d'incloure la comunicació inclusiva al seus plans docents? Incorporar-la en la formació dels futurs i futures periodistes? Per què? En cas afirmatiu, tens alguna proposta de com es podria fer?** Penso que sí, però potser no com una assignatura a part o com un contingut a part, sinó que hauria de ser transversal a totes les assignatures, a totes les matèries. Penso que una Facultat de Periodisme del s. XXI ha d'intentar no discriminar a ningú i informar des de la igualtat i des de, això, la igualtat d'oportunitats.

Altres observacions

- 7. Si vols fer algun comentari entorn la comunicació inclusiva que no hagi sortit a la nostra conversa, m'ho pots dir també.**

Crec que tampoc ens han informat massa sobre la comunicació inclusiva, però penso que sempre que sigui a favor de la igualtat i de trencar barreres discriminatòries és positiu per implementar a les facultats.

Coneixement sobre comunicació inclusiva Sandra- UPF

- 1. Has sentit mai parlar de comunicació inclusiva? A on?** Mira, crec que amb aquest nom no em sona gaire. Sí que jo he fet alguna assignatura de comunicació i gènere, per tant, allà hem tractat temes de coses inclusives, maneres d'incloure a tots els col·lectius, etc., però com a tal, comunicació inclusiva, no. Però, ja et dic que segur que la definició del concepte l'he tractat bastant. Potser ara no em recordo, també et dic, però quan he sentit "comunicació inclusiva" he pensat "ai, realment, vaig a pensar que puc dir (a veure si em recordava d'alguna cosa de classe)", però no és un concepte que diguis ràpidament "ai, doncs si, és això".
- 2. A què penses que es refereix? Com ho definiries?** Jo, parlant des de l'àmbit dels mitjans de comunicació, crec que és com quan envies missatges o informacions on s'inclou a tota la diversitat de la societat. Per exemple, en el llenguatge que es tingui en compte a tots els col·lectius (dones, homes, els afectats per temes racials, etc.), perquè el llenguatge sempre ha estat molt androcèntric i de raça blanca, i s'ha d'incloure a tothom. Però, per exemple, també en altres àmbits que no siguin de periodisme. Per exemple, en una conferència, que es convidi a vocals de tota mena, que hi hagi diversitat. Potser, també seria això comunicació inclusiva. I, a part del llenguatge, doncs això, que es tingui en compte a tothom i que hi hagi diferents veus, diferents testimonis, que tothom quedi representat en qualsevol àmbit de la comunicació.

- 3. Donant per bona la teva manera d'entre la CI, quina creus que és la finalitat o finalitats últimes de la comunicació inclusiva? Creus que és útil?** Home sí, crec que és supernecessari, perquè al final és això, la societat és molt diversa i els mitjans de comunicació i, en general, la informació han de representar aquesta diversitat, perquè si no estariem "falsejant" d'alguna manera (la informació). Llavors, crec que no hauria de ser com "estic fent ara comunicació inclusiva" sinó que hauria de ser comunicació i ja. Aquí, dins de comunicació, fer que aquesta mateixa comunicació ja fos inclusiva de per si, que s'incloués a tothom, bàsicament, de sempre i de base.
- 4. Podries citar algun exemple de comunicació inclusiva? Pots recordar alguna proposta comunicativa que t'hagi cridat l'atenció?** Ara no et sabria dir el nom, però hi ha un bloc així de feminisme que està molt bé. I, també, hi ha un llibre, de la Brigitte Vasallo, que es diu "Lenguaje inclusivo y exclusión de clase". Em vaig llegir aquest llibre i és bàsicament això, ella no només parla de feminisme sinó, en general, d'incloure a tothom, les minories, etc. i aquesta, la Brigitte Vasallo és una periodista/activista que fa moltes coses d'aquestes. Llavors, qualsevol cosa que fes la Brigitte Vasallo, jo crec que seria un bon exemple de comunicació inclusiva.
- 5. Podries citar algun exemple de pràctica periodística que consideris contrària a la comunicació inclusiva?** Pues per exemple, els esports de Telecinco, que és veritat que són curts i tal, però, per exemple, en el tema del futbol, obren portada sempre amb el partit més important de la lliga masculina i, a això, hi dediquen uns 2 min, mentre que, per exemple un dia on han guanyat les del Barça algun campionat molt bo, els hi dediquen 20 segons i ni tan sols obren amb això. Pues això, per exemple, clar, no està inclouent a tothom, estan només centrant el focus en Barça-Madrid masculí.

Sobre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva

- 6. Creus que les facultats de comunicació haurien d'incloure la comunicació inclusiva al seus plans docents? Incorporar-la en la formació dels futurs i futures periodistes? Per què? En cas afirmatiu, tens alguna proposta de com es podria fer?**

Sí, totalment. Jo, per exemple, vaig fer una assignatura, però era optativa, la de comunicació i gènere, i allà vam parlar 100% d'això. Llavors, d'alguna manera, sí que està inclòs, però és una optativa i no tothom ho fa. Llavors, potser, no faria com a tal una assignatura obligatòria si no faria que fos com transversal, no?, que a totes les assignatures es tractés un tema d'inclusió o que des del pla docent, ja es fes directament amb aquesta perspectiva, però clar, crec que falta molt camí a recórrer a les facultats.

Altres observacions

7. Si vols fer algun comentari entorn la comunicació inclusiva que no hagi sortit a la nostra conversa, m'ho pots dir també.

Doncs, no sé. Jo és que crec que no està gens normalitzat i que portem tota la història on el centre ha estat l'home blanc i és com que ara sembla que parlis d'aquests temes i sigui una cosa estranya. Per exemple, el que et deia abans del llenguatge, jo he fet un treball d'això, del llenguatge inclusiu i tal, i és que al final, la norma és això, és el focus d'un tipus de persona només, i tota la resta (que ara estan sorgint nous moviments, amb això de la e, de les arroves, per incloure tots els col·lectius) es veu com súper raro, no està acceptat. Inclús jo, per exemple, treballo en un mitjà local de Cerdanyola i, de vegades, t'has de trencar el cap per intentar dir els adjectius ben dits. Si vols utilitzar la norma del llenguatge, és molt difícil fer un llenguatge inclusiu. Llavors crec que caldria això, començar a normalitzar-ho tot i que no es veiés com el "bitxo raro" la persona que utilitza aquest llenguatge.

Coneixement sobre comunicació inclusiva Dani- UPF

- 1. Has sentit mai parlar de comunicació inclusiva? A on? Si, és un concepte que ha sortit a la facultat. No ha sortit moltíssim, la veritat, però sí que alguna vegada l'han mencionat a les diverses classes, sobretot, a l'assignatura de "Deontologia Periodística", recordo. A l'assignatura de "Deontologia Periodística" recordo que es va mencionar (el concepte de comunicació inclusiva).**
- 2. A què penses que es refereix? Com ho definiries?** Jo diria que la comunicació inclusiva és aquella que té en consideració els diversos grups que han estat invisibilitzats al llarg del temps. O sigui, es pot parlar, per exemple, de la perspectiva de gènere. És a dir, quan comuniquem com a periodistes, hem de tenir en compte la perspectiva de gènere, però també si tenim en compte lo d'"inclusiu" és prou ampli com per incloure altres col·lectius infrarepresentats com poden ser, doncs, les diverses ètnies que no són la blanca, o com poden ser el col·lectiu LGTBI i d'altres col·lectius que, normalment, en els mitjans no han estat tan representats o que, quan ho han estat, han estat força estigmatitzats.
- 3. Donant per bona la teva manera d'entre la CI, quina creus que és la finalitat o finalitats últimes de la comunicació inclusiva? Creus que és útil?** La finalitat última és tenir en compte als diferents col·lectius a l'hora de comunicar. Crec que és molt rellevant perquè els mitjans, al final, tenen una responsabilitat. Perquè tu, com a mitjà de comunicació o com a periodista en concret, allò que publiques arriba a molta gent i, si ho sumes amb el que publiquen la resta de mitjans, acaba creant l'opinió pública. Per tant, sí tu no tens en consideració la comunicació inclusiva quan estàs fent les teves peces, quan estàs fent la teva feina com a periodista, el que acabes creant són aquests estigmes que, bàsicament, perjudiquen aquests col·lectius, en tant que altres persones que, potser, et poden estar escoltant es creen una imatge d'aquests col·lectius que, segurament, no és la correcta. O, també, si els invisibilitzes i no els hi dones l'espai que els pertoca per expressar-se.

- 4. Podries citar algun exemple de comunicació inclusiva? Pots recordar alguna proposta comunicativa que t'hagi cridat l'atenció?** Doncs, a veure, ara hi ha diversos mitjans. Per exemple, hi ha el “On són les dones?”, que és aquest col·lectiu que una de les coses que fan és veure, a les tertúlies de televisió, de ràdio o així, o a les columnes d'opinió dels diaris, quin percentatge de dones hi ha. Llavors, moltes vegades, doncs, s'arriba a la conclusió de què és molt inferior al 50% quan (les dones) representen al 50% de la societat. Per tant, parlen del que es correspondria si fos igualitari. I bé, de reportatges concrets no et sabia dir, però sí que hi ha hagut últimament molts reportatges de, per exemple, la situació de les persones trans, ja que ara que va haver-hi tot aquest plantejament de la llei trans, que van sortir-hi molts reportatges en aquest sentit, i crec que serien exemples de comunicació inclusiva que hem pogut veure recentment.
- 5. Podries citar algun exemple de pràctica periodística que consideris contrària a la comunicació inclusiva?** Si, bastants. Veiem molts mitjans que no hi creuen i que es pensen que això són coses menors o que són coses que no tenen cabuda dins del seu mitjà perquè no les consideren rellevants o, fins i tot, les consideren que són una ideologia que volen imposar (la resta de la societat). “Mediterráneo digital”, és aquest perfil, moltes vegades, fins i tot, “l'ABC” o “El Mundo”, o ja no només mitjans, sinó molts periodistes, individualment, que porten a tertúlies de temes sobre gènere, sexualitat i coses així, i que es nota que no ho controlen, que no saben del que estan parlant o, potser, sí que saben del que estan parlant, però deixen a entendre unes postures que són discriminatòries vers els col·lectius vulnerables.

Sobre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva

6. Creus que les facultats de comunicació haurien d'incloure la comunicació inclusiva al seus plans docents? Incorporar-la en la formació dels futurs i futures periodistes? Per què? En cas afirmatiu, tens alguna proposta de com es podria fer?

Si, jo trobo que és molt important. Trobo que s'hauria de fer molt més del que ja es fa, perquè es fa molt poc i, bàsicament, és una cosa que es menciona, però molt per sobre. Considero que la comunicació inclusiva hauria de ser un pilar fonamental. És a dir, no només hauria de sortir en una assignatura com un contingut més o un tema més a estudiar per l'examen o a aprendre's per fer un treball, hauria de ser un d'aquells eixos que vertebrin tota la carrera i que, absolutament, tots els reportatges, totes les notícies, és a dir, tota la tasca periodística que tu fas dins de la carrera i, després, posteriorment, hauria d'anar marcada pel que és la comunicació inclusiva. Igual que hi ha altres valors periodístics dels quals no dubtem com són la veritat, la verificació, etc. doncs, la comunicació inclusiva hauria de ser un altre. O sigui, jo entenc que ha d'haver-hi una assignatura, en totes les facultats, que ha de ser la primera que ens ho presenti, que et presenti una mica el marc teòric: que és, de què s'està parlant, etc. que, segurament, hauria d'estar a primer perquè és quan comença la carrera. Després, potser, hauria d'estar no explícitament al pla d'estudis, però sí fer que a totes les assignatures pràctiques ho haguessin de treballar. És a dir, no s'hauria de fer ni un reportatge, ni un treball, ni un programa de ràdio, de televisió o del que sigui, sense tenir en compte la comunicació inclusiva. Evidentment, en funció del tema es podrà aplicar més o menys, però d'alguna manera ha d'estar a tot arreu. És una cosa com, per exemple, si contactes diverses fonts per a qualsevol tema, busca que aquestes fonts siguin diverses, també, en el seu origen, en el seu gènere que, de vegades, són coses que ni tan sols pensem per, justament, falta de formació a comunicació inclusiva.

Altres observacions

7. Si vols fer algun comentari entorn la comunicació inclusiva que no hagi sortit a la nostra conversa, m'ho pots dir també. No.

Coneixement sobre comunicació inclusiva Laia- Blanquerna

- 1. Has sentit mai parlar de comunicació inclusiva? A on? Si, jo vaig estar fent pràctiques a una agència de publicitat i portàvem la comunicació d'una empresa i des de l'empresa, com a clients, volien que tot el tema de la comunicació (a nivell xarxes socials, etc.) fos comunicació inclusiva. És a dir, que es fos molt curós amb el vocabulari en el sentit de (tota l'estona) tenir en compte a tots els col·lectius, etc. i inclús en el més simple de dir "els treballadors", doncs, no només els treballadors sinó afegir les treballadores i, més o menys, doncs sí. Allà, realment, crec que va ser el primer cop on ho vaig sentir a nivell ja més professional.**
- 2. A què penses que es refereix? Com ho definiries?** Doncs una mica la comunicació que té en compte a tots els col·lectius i que intenta no discriminar a cap col·lectiu.
- 3. Donant per bona la teva manera d'entre la CI, quina creus que és la finalitat o finalitats últimes de la comunicació inclusiva? Creus que és útil?** Si, totalment. Totalment, perquè, al final, la manera en com tu comuniqués, com arribes a la gent, etc. crees el que la gent acaba pensant. Si, per exemple, diem sempre els "sense sostre" (per referir-nos a persones que viuen al carrer), la manera com tu tractes les paraules, els col·lectius o el fet de si els tens en compte o no és molt important perquè després la gent que et llegeix, t'escolta, la gent amb qui parles, amb la que treballes i de la que et rodeges, això crea un pensament col·lectiu. Aleshores, s'ha d'intentar ser curós per intentar no discriminar més a col·lectius que poden ser, sobretot, més susceptibles de ser discriminats.
- 4. Podries citar algun exemple de comunicació inclusiva? Pots recordar alguna proposta comunicativa que t'hagi cridat l'atenció?** L'Ajuntament de Barcelona sí que és veritat que intenta ser molt inclusiu quant als cartells, etc. però no et podria dir ara un exemple molt concret, la veritat.

5. Podries citar algun exemple de pràctica periodística que consideris contrària a la comunicació inclusiva? A veure, no m'he ficat a analitzar mitjà per mitjà, però sí que és veritat que és una pràctica (la de fer informacions tenint en compte la comunicació inclusiva) que encara queda molt perquè es faci i perquè es faci de manera correcta. Sí que és veritat que hi ha molts mitjans de comunicació que jo no crec que ho tinguin en compte perquè, potser, no s'han parat a pensar que és una cosa necessària. Aleshores, sí que és veritat que fonts institucionals, etc. poden tenir en compte temes de comunicació inclusiva i fan més hincapiu, però hi ha altres mitjans que jo no crec que ho tinguin tant en compte. Però, jo no et sabia dir una mala praxi concreta d'un mitjà ara mateix, la veritat. Bueno sí, podria ser, per exemple, les vegades que es diu -el més típic quant a masclisme que veiem als mitjans de comunicació- "la dona de X persona", en lloc de dir el nom de la persona, això és discriminació o, per exemple, atletes en els jocs olímpics als quals no se'ls dona el reconeixement femení igual que al masculí. En aquests últims jocs olímpics que vam veure va ser algunes de les pràctiques en les quals més em vaig fixar.

Sbre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva

6. Creus que les facultats de comunicació haurien d'incloure la comunicació inclusiva al seus plans docents? Incorporar-la en la formació dels futurs i futures periodistes? Per què? En cas afirmatiu, tens alguna proposta de com es podria fer? Doncs és interessant sí, la veritat. Sí que és veritat que durant la carrera no he tractat res de comunicació inclusiva, ja t'he dit que la primera vegada va ser a les meves primeres pràctiques i més enllà ho vas descobrint tu perquè al final estàs en contacte amb aquest món (el de la comunicació) i et vas adonant de coses, però sí que és veritat que s'hauria d'aplicar (la comunicació inclusiva) als plans docents. Si més no, no com una assignatura potser "única", però si dintre d'algunes assignatures i sí que se li hauria de donar una mica d'importància i igual que es tracta quin vocabulari s'ha de fer servir/quines expressions són correctes o incorrectes, doncs això també jo crec que seria important. Sí que s'hauria de fer. No com una assignatura obligatòria, sinó que podria

ser una cosa més transversal al llarg de tota la carrera i treballar-ho més amb tallers o amb assignatures amb classes magistrals. No et sabria dir quina manera és més correcta per fer-ho, però sí que s'hauria de fer a les universitats.

Altres observacions

7. Si vols fer algun comentari entorn la comunicació inclusiva que no hagi sortit a la nostra conversa, m'ho pots dir també.

No, crec que no.

Coneixement sobre comunicació inclusiva Víctor- Blanquerna

1. Has sentit mai parlar de comunicació inclusiva? A on? No.

2. A què penses que es refereix? Com ho definiries? Jo penso que és un terme que es refereix a una manera de comunicar-se sense deixar de banda cap mena de col·lectiu o cap mena de gènere. També, penso en què és no excloure, en el sentit de, per exemple, sí que és veritat que, potser, a la universitat o a les escoles sempre s'han posat exemples masculins, en la nostra carrera, per exemple, hem parlat d'homes que han aconseguit X cosa, doncs, que no només s'expliqui parlant d'homes sinó que també es parli de dones que hagin fet coses per a la professió. Tot i que, potser siguin menys (en nombre) aquestes dones, també se'ls hi doni la mateixa visibilitat, que s'equilibri una mica aquesta visió.

3. Donant per bona la teva manera d'entre la CI, quina creus que és la finalitat o finalitats últimes de la comunicació inclusiva? Creus que és útil? Doncs, per començar, que tothom se senti inclòs com bé diu la paraula, sense posar barreres, sense que la gent es pensi que, potser (tornant altre cop al tema del gènere) per ser dona, en aquest cas, no puguis aconseguir certes coses o, per exemple, en el meu cas, que jo faig periodisme esportiu, parlar de dones que estan començant a entrar en el món és

important per veure que altres noies que volen fer periodisme esportiu, doncs, puguin aconseguir arribar a entrar dins del món. Jo crec que és aquesta la finalitat, una miqueta, normalitzar que la nostra professió no entén de gèneres i no entén tampoc de col·lectius i això, que tothom se senti còmode a l'hora de rebre una explicació (informar) o de comunicar. Penso que és útil perquè tothom pugui sentir-se acompanyat en el seu camí.

- 4. Podries citar algun exemple de comunicació inclusiva? Pots recordar alguna proposta comunicativa que t'hagi cridat l'atenció?** Per exemple, jo personalment, a la meua universitat en els grups de seminaris petits que hem fet, hem tingut diverses xerrades on han vingut gent de la professió del periodisme esportiu a xerrar i, precisament, un cop van venir dues noies i dos senyors. Les dones eren noies més joves, que havien entrat dins de la professió fa relativament poc i ens van explicar totes les seves experiències dins del periodisme esportiu. I, en el cas dels homes, un també era jove i l'altre sí que era una mica més gran, però aquí veig que hi ha un equilibri de portar dues noies i dos nois, i això va molt bé, perquè nosaltres a la classe també érem sis noies i set nois. Amb això el que vull dir és que hi havia bastant paritat en aquest sentit. Llavors, crec que això és un bon exemple per part del nostre professor.
- 5. Podries citar algun exemple de pràctica periodística que consideris contrària a la comunicació inclusiva?** Doncs, qualsevol mena de comentari que pugui fer un comentarista de televisió o quan està en directe (que ha passat algun cop) algun comentari una mica misogin o una mica masclista, que, potser, en el moment del directe no hi pensa, perquè no té tots els sentits ficats en això, en comunicar i en tenir la comunicació inclusiva present i es passa i fa algun tipus de comentari masclista. Recordo, en un partit de futbol, un noi que estava fent una retransmissió de ràdio, va dir alguna cosa de la dona d'un dels jugadors i va tenir bastant enrenou a les xarxes socials per això, perquè havia sigut un comentari masclista i això, precisament, va en contra (o així ho entenc jo) de la comunicació inclusiva.

Sobre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva

- 6. Creus que les facultats de comunicació haurien d'incloure la comunicació inclusiva al seus plans docents? Incorporar-la en la formació dels futurs i futures periodistes? Per què? En cas afirmatiu, tens alguna proposta de com es podria fer?**

Com a assignatura crec que no. Crec que ha de ser una feina, doncs, el que t'he dit de, a l'hora de donar exemples pràctics, que es noti aquesta comunicació inclusiva. Penso que és una cosa que hauria de ser, per tothom, una cosa, doncs, "normal" i s'ha de normalitzar a través d'això, de les assignatures, dels conceptes que ensenyas, fer que hi hagi comunicació inclusiva. No fer i crear una assignatura que sigui comunicació inclusiva.

Altres observacions

- 7. Si vols fer algun comentari entorn la comunicació inclusiva que no hagi sortit a la nostra conversa, m'ho pots dir també.**

No.

Coneixement sobre comunicació inclusiva Blanca- UOC

- 1. Has sentit mai parlar de comunicació inclusiva? A on? Sí, he sentit parlar algunes vegades. No massa, però si algunes vegades. Sempre relacionat dins de l'àmbit de la universitat, però mai fora de la universitat. Sobretot, crec recordar que a les assignatures "Introducció a la comunicació" i "Introducció al Periodisme", aquestes dues. No més.**
- 2. A què penses que es refereix? Com ho definiries?** No recordo massa. La base recordo que era, per lògica, el tema de la inclusió de persones que, pot ser, no estan tan incloses en el tema de la comunicació. No sé si tindria més a veure amb persones amb discapacitat o amb el tema de les dones que encara no tenen els mateixos valors que els homes, valors com "salaris" i coses així, "nombre d'hores", etc. Tot, en general, relacionat amb la dona i que, potser, no té tants privilegis com l'home, al cap i a la fi. I,

no sé, jo crec que principalment en aquests dos (àmbits).

Ho definiria com una manera de comunicar en la que el valor principal, l'objectiu principal és incloure a persones que no estiguin tan incloses en un panorama més general com dones i persones amb discapacitat.

- 3. Donant per bona la teva manera d'entre la CI, quina creus que és la finalitat o finalitats últimes de la comunicació inclusiva? Creus que és útil?** Doncs, bàsicament, incloure i donar importància a veus que, potser, en una situació normal, en un dia a dia, no tenen tanta importància. Jo crec que és la base de tot. Al cap i a la fi, és igualtat el que tots mereixem així que penso que tota la comunicació hauria de ser inclusiva, no hauria d'haver-hi un terme per definir això sinó que s'hauria de donar per suposat que tota la comunicació hauria de ser inclusiva. Així que crec que sí que és molt important.
- 4. Podries citar algun exemple de comunicació inclusiva? Pots recordar alguna proposta comunicativa que t'hagi cridat l'atenció?** Una proposta inclusiva que em va cridar l'atenció dins de la carrera de comunicació va ser el tema de l'"empresa social". Sé que no estem parlant d'empreses, però, per exemple, a l'empresa de La Fageda, hi ha molts treballadors amb la síndrome de Down i va haver-hi un moment, que no recordo quan ni de què manera, van estar participant en la comunicació de l'empresa de La Fageda, que és una empresa que es diu social perquè estan incloent a persones que una empresa "normal" no inclouria i crec que és un molt bon exemple perquè en una situació "normal" crec que mai es comptaria amb persones amb síndrome de Down per poder participar en un pla de comunicació, per exemple.
- 5. Podries citar algun exemple de pràctica periodística que consideris contrària a la comunicació inclusiva?** Pràctiques en les quals només es compti amb homes o que es compti amb dones, però, per exemple, amb un salari molt més baix que un home o que, per exemple, no es compti amb una persona que tingui qualsevol mena de problema, que ni tan sols se li preguntí, que no sigui vàlida la seva opinió.

Sobre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva

- 6. Creus que les facultats de comunicació haurien d'incloure la comunicació inclusiva al seus plans docents? Incorporar-la en la formació dels futurs i futures periodistes? Per què? En cas afirmatiu, tens alguna proposta de com es podria fer?**

Si, totalment, perquè, al cap i a la fi, nosaltres, els estudiants, som el futur i hem de ser conscients de quina cosa és la comunicació inclusiva i, sobretot, saber-la aplicar. La meva proposta és, simplement, posar una assignatura obligatòria que s'anomeni "comunicació inclusiva" i que es tracti d'això únicament i fer que hi hagi suficient coneixement entre tots els estudiants perquè després es pugui aplicar.

Altres observacions

- 7. Si vols fer algun comentari entorn la comunicació inclusiva que no hagi sortit a la nostra conversa, m'ho pots dir també.**

No.

Coneixement sobre comunicació inclusiva Òscar- UOC

- 1. Has sentit mai parlar de comunicació inclusiva? A on? Si, a internet, xarxes socials, notícies, a la televisió, però sobretot a internet. A la facultat sí, però poc, bastant poc. No et sé dir el nom de l'assignatura perquè no em recordo perquè això va ser els primers cursos del grau, però això, que va ser molt poca cosa, quasi nul.**
- 2. A què penses que es refereix? Com ho definiries? Jo, el que tinc entès és que la comunicació inclusiva és una forma de comunicar, de donar informació sense discriminar cap col·lectiu, sense fomentar el racisme, el masclisme, etc.**

- 3. Donant per bona la teva manera d'entre la CI, quina creus que és la finalitat o finalitats últimes de la comunicació inclusiva? Creus que és útil?** Això que t'he comentat no discriminar, ni deixar de banda, ni insultar a cap col·lectiu. No només el de les dones, sinó en general. Crec que és molt útil, però crec que no es fa de la forma adequada. O sigui, que no s'està ensenyant suficient.
- 4. Podries citar algun exemple de comunicació inclusiva? Pots recordar alguna proposta comunicativa que t'hagi cridat l'atenció?** En el cas de la igualtat de gènere, hi ha mitjans que es refereixen a gent sense posar un article davant. És a dir, sent tant nois com noies, referir-nos a les persones, a la gent en general (no al seu gènere). També trobaríem els articles neutres, que seria com llenguatge inclusiu, però no sé si és ja una cosa oficial o encara està en procés.
- 5. Podries citar algun exemple de pràctica periodística que consideris contrària a la comunicació inclusiva?** Si, quan, per exemple, a una classe d'alumnes hi ha tant nois com noies els professors es refereixen a "els alumnes", sense dir "les alumnes", i això passa molt, és l'exemple més bàsic, crec que més es veu a la societat. És com que el subjecte neutre és el masculí per a referir-nos tant a elles com a ells.

Sobre la necessitat d'incloure la comunicació inclusiva

- 6. Creus que les facultats de comunicació haurien d'incloure la comunicació inclusiva al seus plans docents? Incorporar-la en la formació dels futurs i futures periodistes? Per què? En cas afirmatiu, tens alguna proposta de com es podria fer?** Sí, i tant, a les facultats i des de primària. És a dir, no crec que s'hagi de posar (la comunicació inclusiva) a les facultats, jo crec que s'hauria de posar ja des de ben petits, assimilar que hi ha un llenguatge, que és el llenguatge inclusiu, que no discrimina, i ja des de ben petits acostumar-nos a parlar com toca sense discriminar a ningú. Si s'afegeix ara a les facultats, jo crec que seria tard perquè la gent ja s'ha acostumat a parlar d'una forma equivocada. Però si, evidentment, s'hauria d'afegir a les facultats i a qualsevol educació. Potser a través de debats, entrevistes, vídeos de gent que se sent discriminada,

etc. Fer-ho de forma com "transversal" perquè si fos una assignatura optativa o obligatòria és com que t'estan imposant a aprendre allò. Si t'imposen una cosa, jo crec que està malament. Ja hauríem de tenir assimilats uns conceptes i una forma de parlar correcta.

Altres observacions

7. Si vols fer algun comentari entorn la comunicació inclusiva que no hagi sortit a la nostra conversa, m'ho pots dir també.

Crec que la comunicació inclusiva és una cosa que s'ha d'intentar inculcar des de ben petits i que fem tard, però crec que es pot fer fàcilment i que no té suficient veu. Sí que, cada cop, si vas a Twitter, a Google, sí que trobaràs informació (sobre la comunicació inclusiva), però no té la suficient veu. Llavors, per això, gent que tingui més poder social en el digital podria fer més referència a això. Poder en el sentit de tenir més audiència com, per exemple, els influencers o actors o cantants o des del propi govern, jo crec que s'hauria de donar més veu.